

სუნ ძ'-ი

სამხედრო ხელოვნების შესახებ

孫
子
兵
法

Sun Tzu

The Art of War

საქართველო-ჩინეთის კულტურის ცენტრი „აბრეშუმის გზა“

წიგნი „სუნ ძ“-ი სამხედრო ხელოვნების შესახებ“ გამოიცა საქართველო-ჩინეთის კულტურის ცენტრ „აბრეშუმის გზისა“ და საქართველოში ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის საელჩოს სავაჭრო და ეკონომიკური განყოფილების თანამშრომლობით.

წიგნის გამოცემის ფინანსური მხარდაჭერია ელჩის მრჩეველი სავაჭრო და ეკონომიკურ საკითხებში ბატონი ჩენგ ჟუნიუნ-ი (**Chen Runyun**).

წიგნის ჩინურიდან ქართულ ენაზე მთარგმნელი zurab mamniaSvili.
ტექსტის ჩინურიდან ინგლისურ ენაზე მთარგმნელი iuan Sipin-ი (**Yuan Shibin**).

საქართველო-ჩინეთის კულტურის ცენტრი „აბრეშუმის გზა“ და ზურაბ მამნიაშვილი დიდ მადლობას უხდიან საქართველოში ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის ელჩის მრჩეველს სავაჭრო და ეკონომიკურ საკითხებში ბატონ ჩენგ ჟუნიუნ-ს (**Chen Runyun**).

ზურაბ მამნიაშვილი დაიბადა 1962 წელს ქ. თბილისში. 1984 წელს დაამთავრა საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის მანქანათმშენებლობის ფაკულტეტი. 1989 წლიდან დაიწყო ჩინური ენის შესწავლა თბილისის უცხო ენათა ინსტიტუტში ქალბატონ ლიუ-ყანდარელ კუანგვენ-ის ჯგუფში. 1991-1993 წწ. პეკინში, დედაქალაქის უნივერსიტეტში გაიარა ენის სწავლების კურსები. იგი რამდენიმე სტატიის ავტორია. თარგმნის ჩინური ენიდან ქართულ ენაზე. ამჟამად ცხოვრობს პეკინში. ჰყავს მეუღლე და ქალიშვილი.

მხატვარი: liu-yandareli kuangven-ი

კომპიუტერული კრაფიკა: malxaz da laSa uTuraSvilebi,
daviT gogliZe

This book of Sun Zi “The Art of War“ was published with cooperation of the Georgian-Chinese Cultural Centre “Silk Road“ and Economic Representative Mission of Embassy of People’s Republic of China in Georgia.

Sponsor of edition is head of the Economic Representative Mission of Embassy of People’s Republic of China in Georgia, **Counselor Mr. Chen Runyun.**

Author of Georgian translation Mr. **Zurab Mamniashvili.**

Author of the English translation **Yuan Shi Bin.**

Georgian-Chinese Cultural Centre “Silk Road“ and Georgian translator of this book Zurab Mamniashvili would like to express their deep gratitude to the head of the Economic Representative Mission of Embassy of People’s Republic of China in Georgia, Counselor Mr. **Chen Runyun** for financial support.

Brief biography of Zurab Mamniashvili.

Zurab Mamniashvili (禡祖雷) was born in 1962 in Tbilisi, Georgia. In 1984 he was graduated from the Georgian State Polytechnic University, department of the mechanics and machine-building. Since 1989 he started to study Chinese language in the Tbilisi College of Foreign Languages, at the class of Ms. Liu-Kandareli Giuangwen (刘光文). In 1991-1993 he attended language stage training study at the Capital Normal University (北京师范大学) in Beijing, China. He is author of several articles and translations from Chinese language. At present he lives in Beijing, is married and has child.

Design by **Ms. Liu-Kandareli Guang Wen.**

Computer design by **Malkhaz Uturashvili, Lasha Uturashvili
David Goglidze**

© “MERIDIANI” Publishers, 2009

ტრადიტი სამხედრო ხელოვნების შესახებ

winacityvaoba

წიგნი „სუენ ძ'-ი სამხედრო ხელოვნების შესახებ“ დაწერილია ძველი ჩინელი სახელოვანი მხედართმთავრის სუენ უ-ს მიერ, რომელსაც ჩინელმა ხალხმა ღრმა პატივისცემის ნიშნად სუენ ძ'-ი უწოდა, აქედანვე წარმოსდგა ამ წიგნის სახელწოდებაც, რომელიც თაობიდან თაობებს გადაეცემოდა.

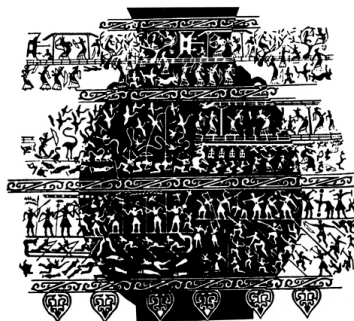
მართალია, სუენ ძ'-ის დაბადებისა და გარდაცვალების ზუსტი თარიღები უცნობია, მაგრამ ს' მაციენ-ის „ისტორიულ ჩანაწერებში“ ნახსენებია, რომ სუენ უ, წარმოშობით ცი-ს სამეფოდან, სამხედრო ხელოვნების თაობაზე ეწვია უ-ს მეფე ხე ლუი-ს, რომელმაც უთხრა: თქვენი წიგნის ცამეტივე თავი გულდასმით წავაკითხეო. სხვა ისტორიული წყაროებიდან კი ცნობილია, რომ ხე ლუი-მ სათანადოდ შეაფასა რა სუენ ძ'-ის ნიჭი, იგი თავისი ჯარის მხედართმთავრად დანიშნა. ამის შემდეგ უ-ს ჯარმა ძვ.წ. 506-484 წ-მდე მძიმე მარცხი აგემა ჩუ-ს, ვეი-ს, ბოლოს კი, ცი¹-ს სამეფოსაც და ცდილობდა ჰეგემონის როლის დამკვიდრებას მეზობელ სახელმწიფოთა შორის. ამგვარად, ამ ბრძოლათა თარიღებიდან გამომდინარე ვარაუდობენ, რომ სუენ ძ'-ი, ქუნ ძ'-ის (კონფუციუს) თანამედროვე უნდა ყოფილიყო, ე.ი. ცხოვრობდა ჩუენციუ-ს ისტორიული პერიოდის ბოლოს, ანუ ძვ.წ. VI-V საუკუნეების მიჯნაზე და მისმა წიგნმაც ამ დროიდან დაიწყო გავრცელება.

სუენ ძ'-ის წიგნში შეჯამებულია ჩუენციუ-ს პერიოდის ჩინელთა საომარი გამოცდილება და გახსნილია ომის ზოგიერთი მნიშვნელოვანი კანონი. იგი დაწერილია უაღრესად ლაკონური და, ამასთან, ხატოვანი ენით, მაგრამ მის უმთავრეს

ღირსებას, რა თქმა უნდა, ეს არ წარმოადგენს. სუენ ძ'-ი ისეთ-ნაირად წარმოაჩენს ომის ვითარებასა და მის კანონებს, რომ მათი მისადაგება შეიძლება ადამიანთა ცხოვრების თითქმის ყველა სფეროსათვის. აი, ესაა წიგნის უდიდესი ღირსება, რის გამოც იგი იმთავითვე გასცდა სამხედრო ხელოვნების ვიწრო ფარგლებს და ძველი დროიდანვე მას იყენებდნენ პოლიტიკაშიც, კომერციაშიც, სპორტშიც, მედიცინაშიც და ა.შ., ყველგან სადაც ადგილი ჰქონდა და აქვს რაიმე ბრძოლას ან კონკურენციას, აშკარაა თუ ფარულს. საოცარია, რომ წიგნის დაწერიდან უკვე 25 საუკუნეზე მეტი გავიდა, მაშინდელ ფარ-შუბებსა და ცხენებს მალე ურთულესი კომპიუტერებით აღჭურვილი კოსმოსური ხომალდები შეცვლიან, მაგრამ არ შეიცვალა ადამიანის ფსიქოლოგია, ბუნება, მისი სწრაფვანი, მისი სისუსტენი და სიძლიერენი. ალბათ ამიტომაცაა, რომ საუკუნეთა სიღრმიდან მოღწეული სუენ ძ'-ის სიტყვები დღესაც გვასწავლის, გვმოდვრავს. ალბათ ამადაა, რომ არასდროს უწერია დაძველება მის ბრძნულ ნათქვამს: „ვინც იცნობს თავს და იცნობს მტერს, თუნდაც ასჯერ იბრძოლოს, არ დამარცხდება...“

სუენ ძ'-ის წიგნი უძველესი და დღემდე ყველაზე სახელმძღვანელო ნაწარმოებია ჩინურ სამხედრო ხელოვნებაში. მას ჩინეთში „სამხედროთა წმინდა ტრაქტატს“ უწოდებენ. იგი ერთ-ერთი ძველი და ცნობილი ნაწარმოებია მთელ მსოფლიოშიც. ახ.წ. VIII საუკუნეში მან გავრცელება დაიწყო იაპონიაში, შემდეგ კორეაშიც, ხოლო XVIII საუკუნის ბოლოდან გამოჩნდა მისი თარგმანები ფრანგულ, ინგლისურსა და სხვა ევროპულ ენებზე. წიგნი კომენტირებულია ძველი დროის ბევრი ცნობილი ჩინელი ავტორის მიერ. მას ეძღვნება ჩინელ და უცხოელ ავტორთა მრავალი შრომა და მეცნიერული გამოკვლევა. სწორედ წიგნის ეს მაღალმხატვრული და ისტორიული ღირებულება გახდა მიზეზი იმისა, რომ გადავწყვიტეთ იგი ქართველი მკითხველისათვის გაგვეცნო. იმედი მაქვს, ჩვენს

მკითხველს მოეწონება ეს უძველესი ჩინური ტრაქტატი, რომელმაც დიდი ხანია თავისი ღირსეული ადგილი დაიმკვიდრა მსოფლიოს ხალხთა საგანძურში.

suen Z'-i samxedro xelovnebis Sesaxeb

I. gaTvlani

suen Z'-im Tqva:

- ომი საბედისწერო საქმეა სახელმწიფოსათვის, ის ბილიკია სიკვდილ-სიცოცხლისა². ის გზაა ყოფნა-არყოფნისა³. არ ეგების მისი შეუცნობლობა.
- ამიტომ ომის ბედის გასათვლელად წინასწარ ადარებენ მხარეთა ძალებს და აფასებენ მდგომარეობას ხუთი უმთავრესი მხრივ, ანუ: პირველი-გავლენით, მეორე-ზეცით, მესამე-მიწით, მეოთხე-სარდლით, მეხუთე-წესრიგით.
- გავლენა ნიშნავს მიღწევას იმისა, რომ ხალხი სრულ თანხმობაში იყოს თავის მბრძანებელთან და ამაღ

მზად იყოს იცოცხლოს და მოკვდეს მბრძანებლისათვის, არ უორგულოს მას.

- ცა ესაა ამინდი, ანუ: სიბნელე თუ სინათლე, სიცივე თუ სიცხე, წვიმა თუ ღარი, ესაა ჟამთა⁴ ცვლა.
- მიწა ესაა ადგილი, ანუ: მაღალი თუ დაბალი, შორეული თუ ახლობელი, მთიანი თუ ვაკიანი, ფართო თუ ვიწრო, საბედისწერო თუ უსაფრთხო.
- სარდალი, ესაა მხედართმთავრის ღირსება ანუ: სიბრძნე, სიწრფელე, მოწყალება, სიმამაცე, სიმკაცრე და სამართლიანობა.
- წესრიგი, ესაა სახე ჯარისა, ანუ: მისი წყობისა, მართვისა და კმაყოფისა.
- მდგომარეობის ამ ხუთ მხარეს უნდა იცნობდეს ყველა სარდალი. ვინც სრულად ვერ შეიცნობს მათ – ვერ გაიმ-

არჯვებს.

- ამიტომ ომის ბედის გასათვლელად წინასწარ ადარებენ მხარეთა ძალებს შვიდი მთავარი ნიშნით ანუ: თუ რომელი მხარის მბრძანებელია უფრო მეტად გავლენიანი? თუ რომელი მხარის სარდალია უფრო მეტად ნიჭიერი? თუ რომელი მხარე იყენებს ზეცასა და დედამიწას უკეთესად? თუ რომელი მხარის საჭურველია უფრო უკეთესი, თუ რომელ მხარეს ჰყავს მებრძოლნი გაწვრთნილნი უკეთესად? თუ რომელი მხარე სჯის და აჯილდოებს უფრო სამართლიანად? ყოველივე ამით შემიძლია განვჭვრიტო ჯარის გამარჯვება – დამარცხების ბედი.
- ვინც შეისმენს და იმოქმედებს ჩემი გათვლებით – ის გაიმარჯვებს და მე მასთან ვარ. ვინც არ შეისმენს და არ იმოქმედებს ჩემი გათვლებით – ის დამარცხდება და მე ვშორდები მას.
- თუ ყურად მიღებ და შეძლებ ჩემი გათვლების სარგებლიანად გამოყენებას, ეს წარმოგიჩენს ზეგარდმო ძალას, ეს ის ძალაა, რომელსაც ძალუძს გარემოების მოხერხებულად გამოყენებით, ბრძოლის მსვლელობის თავად წარმართვა.
- ომი მუდამ ფლიდობის გზაა, ამიტომ, თუ რამე გძალუძს; თუ რამეს აპირებ, დააჯერე, რომ არ აპირებ; თუ უახლოვდები, აფიქრებინე, რომ შორდები; და თუ შორდები, დაარწმუნე, რომ უახლოვდები. თუ მტერი რამეს დახარბებია – გაიჭყუე იმავე სარგებლით; თუ არეულობას მოუცავს – მყის დაასწარ და იხელთე; თუ ძალით სავსეა – ჯერ მოუფრთხილდი; თუ ჯარით მრავლობს – ჯერ მოერიდე; თუ რისხვას მოუცავს – დააშოშმინე; თუ რიდიანობს – გაადიდგულე; თუ დასვენებულია – მოქანცე; თუ თანხმობა აქვს – გათიშე; დაჰკარ იქ, სადაც არ გელის; დაიძარ მაშინ, როცა არ ელის. აი, ჭეშმარიტი ოსტატობა სარდლისა, რაც გამარჯვების საწინდარია, თუმცა წინდაწინ ვერავინ ვერ აირჩევს რომელიმე ხერხს.

- ხოლო, ვინც ბრძოლამდე სასახლეშივე გათვლით იმარჯვებს, ის ახლოსაა ბრძოლის ველზეც გამარჯვებასთან; ვინც ბრძოლამდე გათვლებითაც კი ვერ იმარჯვებს, ის შორსაა საბოლოო გამარჯვებისაგან. ვინც გულდასმით ითვლის – ადვილად იმარჯვებს, ვინც გულდასმით არ ითვლის – ვერ იმარჯვებს. მაშ რაღა უდგას წინ ყველაფრის გულდასმით გათვლას?! ამდაა, რომ აქედანვე ვჭვრეტ გამარჯვებულსა და წამებულს.

II. saomrad daZvra

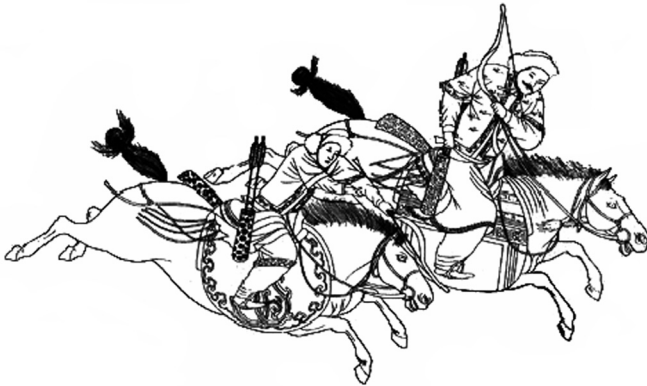
suen Z'-im Tqva:

- ჩვეულებრივ, ასეთია ომის კანონი: თუ უნდა დაძრა ათასი ჩქარი და ამდენივე მძიმე საბრძოლო ეტლი, ასი ათას აბჯროსანთა სპა და ზილო მათთვის ათას ლი-ზე⁵ სურსათ-საგზალი, მაშინ სხვადასხვა საშინაო და საველე ხარჯი, გასავალი დესპანთა და დიდებულთა მიღებებზე, საწებ-სალაქავ მასალასა და აბჯარ-საჭურვლის შეკეთებაზე, დღეში შეადგენს ათას ცალ ოქროს. მხოლოდ მაშინ, როცა მზადა ხარ ამ ყველაფრისათვის, შეგიძლია დაძრა დიდი ლაშქარი.
- ასეთი ჯარით ლაშქრობების დროს უნდა ესწრაფო მალ გამარჯვებას, რადგან, თუ ომი დიდხანს ჭიანჭურდება, მეომართა და მეთაურთა სულისკვეთება ეცემა, იარაღი და საჭურველი ბლაგვდება, უწყვეტ ალყაში მოქცეული ციხე-ქალაქთა მთელი ძალები იფიტება, გაჯანჯლებული ლაშქრიანობით ქვეყნის სახსრები იწურება, ხოლო, როდესაც სულისკვეთება ეცემა და იარაღი ბლაგვდება, ძალები იფიტება და სახსრები იწურება. ამ გასაჭირში მოგიხელთებენ და თავს წამოყოფენ დიდებულები და მეზობელი მბრძანებლებიც. ასეთ დროს კი როგორი ბრძენიც არ უნდა

იყო, ვერ შეძლებ ამ საქმის სასიკეთოდ დაბოლოებას.

- ამიტომ ვიცი, რომ მიელტვიან სწრაფ გამარჯვებას თუნდაც უნიჭოდ ომობდნენ, და არ მინახავს ესწრაფვოდნენ ხანგრძლივ ლაშქრობას, რა გინდ ოსტატურადაც არ უნდა იბრძოდნენ.
- არსით ყოფილა, რომ ხანგრძლივ ომს სიკეთე ექნას რომელიმე სახელმწიფოსათვის. ამიტომ, ვინც ვერ შეიცნო, თუ რა ზიანი შეიძლება მოჰყვეს ომის გზას, ის ვერ გაიგებს, თუ რის მოგება შეიძლება ომისავე გზით.
- ვინც გაწაფულია ომში, ლაშქარს ერთხელ მეტად არ აგროვებს, სურსათს ორჯერ მეტად არ ტვირთავს, იარაღსაჭურველს სახლშივე იმარაგებს, ალაფს მტრის ხარჯზე მოულობს, ამიტომ ლაშქარი ყოველთვის მამლარი ჰყავს.
- ლაშქრობები აღარიბებენ სახელმწიფოებს, რადგან ომი ყოველთვის მოითხოვს ჯარისთვის სურსათის შორ გზაზე ზიდვას. ჯარის შენახვა და შორ გზებზე მომარაგება ალატაებს ქვეყნის გლენობას. ჯარის ბანაკთან ახლოს მცხოვრებნი კი ყველაფერს ხუთჯერ ძვირად ჰყიდიან და როცა ყველაფერს ძვირად ჰყიდიან, ქვეყნის ხაზინა ცარიელდება, როცა ხაზინა ცარიელდება, მძიმდება გადასახადები და ბეგარა. როდესაც ქვეყნის ძალები ლაშქრობებში იფიტება, ხალხის სახლებში სიცარიელე ისადგურებს, მოსახლეობის ქონება შვიდი მეათედით მცირდება. სახელმწიფო შემოსავლის ექვსი მეათედი კი ხმარდება გატეხილ ურმებსა და დაუძღურებულ ცხენებს, აბჯარ-ჩაჩქნებისა და შვილდისრების, ფარ-შუბებისა და მძიმე ფორნების აღდგენასა და გაკეთებას. ამიტომ ბრძენი სარდალი ყოველთვის ცდილობს იკვებოს მტრის ხარჯზე, რადგან მოწინააღმდეგისათვის წართმეული ჭუნ⁶-ი სურსათი უდრის ოცი ჭუნ-ის დაზოგვას საკუთარი მარაგიდან, მეტოქის მიწაზე ნაშოვნი ტან⁷-ი ალაფი უდრის ოცი ტან-ის დაზოგვას საკუთარი სახლიდან.

- თუ გინდა შენები დაუნდობლად მუსრავდნენ მტერს, მათი გულები მტრის სიძულვილით უნდა აღანთო; თუ გსურს ხელთ ივლო მეტოქის ავლა-დიდება, ყოველთვის უხვად უნდა დაასაჩუქრო შენი მეზობლნი. თუ ეტლთა შერკინების დროს ხელთ ივლე მტრის ათზე მეტი საბრძოლო ეტლი, დაასაჩუქრე უპირველესად მათი მომხელთებელნი, ხოლო მტრის დროშები ეტლებზე შეცვალე საკუთარი ბაირაღებით და შემდგომ შენებთან ერთად გამოიყენე; ტყვეებს მოწყალედ მოეპყარ და ისინიც შენი მიზნებისათვის მოიმსახურე. ამას ჰქვია: მტრის ძლევიტ მომძლავრება.
- ამიტომაა, ომში ფასი აქვს სწრაფ გამარჯვებას და არა ჯანჯალ ლაშქრიანობას.
- ამიტომაა, სარდალი, შემცნობი ომის კანონებისა, ხალხის ბედ-იღბლის საიმედო გამგებელია და ქვეყნის სიმშვიდის მტკიცე მპყრობელი.

III. Setevis ostatoba

suen Z'-im Tqva:

- ჩვეულებრივ, ასეთია ომის კანონი: მტრის ქვეყნის უვნებლად დამორჩილება მის დანგრევაზე უმჯობესია; მტრის ჯარის უვნებლად დამორჩილება მის გაწყვეტაზე უმჯობესია; მტრის ათასეულის უვნებლად დამორჩილება მის მოსპობაზე უმჯობესია; მტრის ასეულის უვნებლად დამორჩილება მის განადგურებაზე უმჯობესია; მტრის ხუთეულის უვნებლად დამორჩილება მის ამოხოცვაზე უმჯობესია.
- ამიტომ, ასჯერ ბრძოლაში ასჯერვე გამარჯვება კიდევ არ ნიშნავს უმაღლეს ოსტატობას ოსტატობათა შორის, უმაღლესი ოსტატობა ოსტატობათა შორის ნიშნავს მტრის ჯარის დამორჩილებას ბრძოლის გარეშე.
- ამიტომ ომის ყველაზე კარგი ხერხია – მტრის საომარი გეგმების ჩაშლა, მომდევნოა – სხვებთან მისი კავშირის მოშლა, შემდეგია – ბრძოლით მისი ჯარის მოსპობა, ბოლოს და ყველაზე უარესია—მტრის ქალაქების ალყით აღება.
- ქალაქთა ალყაში მოქცევას მაშინ იწყებენ, როდესაც სხვა გზა აღარ არსებობს. დიდი ფარების, საალყო ურმებისა⁸ და სხვა საჭირო აღჭურვილობის მომზადებაში სამი თვე გადის, გარდა ამისა, სამი თვე უნდა კედლის პირდაპირ მიწაყრილების აზვინებასაც⁹. მაგრამ სარდალი, მოთმინებაგამოლეული, თუ თავის რისხვას ვეღარ მოთოკავს, გასცემს რა ბრძანებას შეტევისა, ქალაქის კედლებს ჭინჭველებივით შეახოცავს ჯარის მესამედს, საბოლოოდ კი უკუიქცევა ხელმოცარული. აი, როგორი ზარალი შეიძლება მოჰყვეს ქალაქთა ალყას.
- ამიტომ, ის ვინც ოსტატია ომში, მტრის ჯარს იმორჩილებს ცხარე ბრძოლის გარეშე, მტრის ქალაქებს იღებს მძიმე ალყის გარეშე, მტრის ქვეყნებს ამხობს ხანგრძლივი ლაშქრობის გარეშე, იგი ესწრაფვის უვნებლად დაეუფლოს

ყველაფერს ცისქვეშეთში, ამაღ მისი ჯარი არ იქანცება და სრულად იმკის გამარჯვებათა ნაყოფს. ამას ჰქვია ბრძოლა სამხედრო ოსტატობით.

- ამიტომ ასეთია ომის კანონი: თუ ათჯერ სჭარბობ–შემო-ერტყი, თუ ხუთჯერ სჭარბობ–შეუტყი, თუ ორჯერ სჭარ-ბობ–შეებრძოლე, თუ თანაბრად ხართ – ეცადე გაჰყო, თუ მცირობ – თავდაცვა გმართებს, თუ ძლიერ გჭარბობს – სწრაფად დაუძვერ.
- ამიტომ, როს შეუპოვრად მებრძოლი პატარა რაზმი არაფერს არ თმობს, ის ხშირად ტყვედ უვარდება მრავალრიცხოვან მტრის ძალას.
- ამადაა, რომ სარდალი თავისი ქვეყნის საყრდენი ბურჯია, თუ ბურჯი მთელია და მყარად დაგას–ქვეყანა ძლიერია, თუ ბურჯი დაზარულია და ირყევა – ქვეყანა სუსტია.
- ამიტომ მბრძანებელმა შეიძლება აენოს თავის ჯარს სამ შემთხვევაში:
 - როცა არ ესმის, რომ არ შეიძლება წინ წასვლა და ბრ-ძანებს შეტევას, ან როცა ვერ ხვდება, რომ არ შეიძლება უკან სვლა და ბრძანებს უკან დახევას. ამას ჰქვია - „ჯარის აბლანდვა.“ როცა არ უწყის ჯარის შიდა საქმენი და მაინც ცდილობს განაგოს ისინი, ამით თავგზას უბნევს მეთაურებსა და მებრძოლებს.
 - როცა სამხედრო ოსტატობის უმეცარი ერევა ჯარის სარდლობის საქმეში, ამით თესავს ეჭვსა და შფოთს მე-ბრძოლთა გულებში.
 - ხოლო, როგორც კი ჯარი დაიბნევა და აირევა, დიდე-ბულთა და მეზობელ მბრძანებელთაგან ბევრ სატკივარს უნდა ელოდო. ამას ჰქვია „ჯარის აღრევა და თვითდამა-რცხება“.
- ამიტომ გამარჯვებელი შეიძლება განჭვრიტო ხუთი პირო-ბით:
 - ის, ვისაც ესმის, თუ როდის შეიძლება ბრძოლა და როდის

არა – შეძლებს გამარჯვებას;

ის, ვისაც ხელეწიფება სარდლობა როგორც მცირე, ისე დიდი ძალებისა – შეძლებს გამარჯვებას;

ის, ვისი მთელი ჯარიც გამსჭვალულია ერთი წადილით – შეძლებს გამარჯვებას;

ის, ვინც მუდამ მზადყოფნაში ელის მტრის მოუმზადებლობას – შეძლებს გამარჯვებას;

ის, ვისი სარდალიც ნიჭიერია, მბრძანებელი კი სარდლობაში ხელს არავის უშლის – შეძლებს გამარჯვებას;

- ამიტომ ამბობენ: ვინც იცნობს თავს და იცნობს მტერს, თუნდ ასჯერ იბრძოლოს, არ დამარცხდება; ვინც იცნობს თავს და არ იცნობს მტერს, ხან გაიმარჯვებს, ხან დამარცხდება; ვინც არ იცნობს თავს და არც მტერს იცნობს, რამდენჯერაც იბრძოლებს–იმდენჯერ დამარცხდება.

IV. ganlageba

suen Z'-im Tqva:

- ძველად გაწაფულ ომში ჯერ იკავებდნენ უმარცხებელ მდგომარეობას, შემდეგ კი ელოდნენ ხელსაყრელ ჟამს მტრის დასათრგუნად. უძლეველობა დამოკიდებულია შენზე, მტრის ძლევადობა – მტერზე.
- ამიტომაც, გაწაფულ ომში უნდა შეიქმნას უმარცხებელი მდგომარეობა, მაგრამ არ ძალუძს აიძულოს მტერი, რომ უცილობლად დამორჩილდეს.
- ამიტომ ითქმის: გამარჯვების მიღწევის ცოდნა შესაძლებელია, მისი უეჭველობის დაუფლება კი შეუძლებელი.
- უმარცხებლობა-თავდაცვაშია, გამარჯვება – შეტევაში. თავს იცავენ – როცა მცრობენ, უტევენ – როცა სჭარბობენ.
- ვინც გაიწაფა თავდაცვაში, დაფარულია მტრისაგან მიწის

გულში ჩამალულივით, ვინც გაიწაფა შეტევაში, ესხმის მტერს, ვით მეხი მეცხრე ციდან.

- ამად ძალუთ მათ თავდაცვაცა და გამარჯვებაც სრულყოფილად, უზადოდ.
- ვინც ვერ ჭკრეტს გამარჯვებას უბრალო ხალხზე უმჯობესად, ვერ ჩაითვლება დიდოსტადად ოსტატთა შორის; არც ცხარე ბრძოლით მოპოვებული გამარჯვება, როცა იტყვიან მთელ ცისქვეშეთში – „ყოჩაღ, კარგია!“ – ჩაითვლება დიდოსტატობად. ბუმბულის დაძვრა არ ნიშნავს ღონიერებას, მზისა და მთვარის ხილვა არ ნიშნავს შორსმხედველობას, ქუხილის გაგება არ ნიშნავს მახვილ სმენას. ძველად ზომის დიდოსტატს უწოდებდნენ მას, ვინც ადვილად ძლევადა ოსტატურად უკვე დამარცხების პირზე მიყვანილ მტერს.
- ამიტომაა, გამარჯვება დიდოსტატისა არ ჰგავს სასწაულ ძლევას. მას არ მოაქვს ბრძენის სახელი, არც არავის უხვეჭს გმირის ღიღებას. ამიტომ ის იბრძვის და იმარჯვებს, რადგან არ ცდება. შეუცდომლობა ბადებს უეჭველ ძლევას, ანუ, ის ამარცხებს უკვე ძლეულ მტერს.
- ამიტომაა, გაწაფული ომში მუდამ იკავებს უმარცხებელ მდგომარეობას და არსით უშვებს ძლევის არც ერთ ხელსაყრელ ჟამს.
- ამიტომაა, მძლეველი ჯარი ერთვება ომში მაშინ, როდესაც ხედავს წარმატების უეჭველობას; დასამარცხებლად განწირული კი ჯერ იწყებს ბრძოლას და შემდეგ ცდილობს გამარჯვებას ბედის წყალობით.
- ის, ვინც ოსტატია ომში, აძლიერებს თავის გავლენას, ზრუნავს წესრიგისა და კანონების მტკიცედ დაცვაზე, რადგან საჭირო ჟამს მხოლოდ ამგვარად ძალუძს გადაწყვიტოს ბრძოლის ბედი.
- ომში ყოველთვის მოქმედებს: პირველი – სიდიდე განლაგებისა; მეორე – რაოდენობა საბრძოლო ქონებისა; მესამე – რიცხვი ლაშქრის მებრძოლებისა; მეოთხე – ძალა ჯარის

შეტევისა; მეხუთე – შესაძლებლობა გამარჯვებისა.

- მიწის რელიეფის სხვადასხვა სახე¹⁰ წარმოშობს ადგილის სხვადასხვა სიდიდეს; ადგილის სხვადასხვა სიდიდე – საბრძოლო ქონების სხვადასხვა რაოდენობას; საბრძოლო ქონების სხვადასხვა რაოდენობა – ლაშქრის მეომართა სხვადასხვა რიცხვს; ლაშქრის მეომართა სხვადასხვა რიცხვი – ჯარის შეტევის სხვადასხვა ძალას; ჯარის შეტევის სხვადასხვა ძალა-გამარჯვების სხვადასხვა შესაძლებლობას.
- ამიტომ მძლეველი ჯარი ამარცხებს მტერს, ისე ვით ი¹¹ გადაწონის ჭუ-ს¹², ხოლო ძლეული ჯარის მარცხი მტრისაგან ჰგავს ჭუ-ს გადაწონას ი-ს მიერ.
- ბრძოლა მძლეველი ლაშქრისა, ჰგავს ათასი ჟენ-ი¹³ სიმადლის კლდიდან დაგუბებული წყლის გადმოხეთქვას. აი, სახე ძლევაძმოსილი განლაგებისა.

V. Zalovaneba

suen Z'-im Tqva:

- წესი დიდი და მცირე ძალების მართვისა ძირითადად ერთნაირია, საქმე მხოლოდ წყობასა და შემაღენლობაშია. დიდი და მცირე ძალებით ბრძოლა ძირითადად ერთნაირია, საქმე მხოლოდ ნიშნებსა და ბრძანებებშია.
- სარდლობა მთელი ჯარისა ისე, რომ დაუმარცხებლად მოიგერიო მტრის ყველა დარტყმა, შეიძლება პირდაპირი და ირიბი სვლების მონაცვლეობით.
- ჯარის დაკვრა მტრის ლაშქარზე უნდა ჰკავდეს სალესის დაცემას კვერცხთა გორაზე. აი, სახე ძლიერით სუსტში ზუსტად დარტყმისა.
- ჩვეულებრივ, მტერს ხვდებიან პირდაპირი სვლით, თუმც იმარჯვებენ ირიბით.
- ოსტატობა ირიბი სვლით მტერთან ბრძოლისა უსაზღვროა და მრავალსახა, ვით ცა და მიწა, უშრეტია და უწურავი, ვით ზღვანი და მდინარენი, ქრება და ისევ ჩნდება, ვით მზე და მთვარე, კვდება და კვლავ ცოცხლდება, ვით წელიწადის დრონი.
- ხმა მხოლოდ ხუთნაირია¹⁴, მაგრამ მათი შეწყობა ბადებს იმდენ ჰანგს, რომ ყველას მოსმენა შეუძლებელია; ფერი მხოლოდ ხუთნაირია¹⁵, მაგრამ მათი შერევა შობს იმდენ ფერადოვნებას, რომ ყველას ხილვა შეუძლებელია; გემო მხოლოდ ხუთნაირია¹⁶, მაგრამ მათი შეზავება ქმნის იმდენ გემრიელებას, რომ ყველას გასინჯვა შეუძლებელია; ჯარის სვლა მხოლოდ პირდაპირი ან ირიბია, მაგრამ მათი შერწყმა იძლევა იმდენ ხერხს, რომ ყველას ამოწურვა შეუძლებელია.
- პირდაპირი და ირიბი სვლები მუდამ ურთიერთს შობს, ერთურთს ებმის და ცვლის დაუსრულებლად, ვით წრედ

შეკრული ჯაჭვის რგოლები, განა ძალუძს კი ვინმეს ამოწუროს ისინი?

- მოხეტიალე ნიაღვარს ლოდებიც მიაქვს, აი, ძალოვანება სწრაფი შეტევისა; ორბის კამარას ბელურაც ეწირება, აი, სიზუსტე გათვლილი დარტყმისა.
- ამიტომ, ვინც გაწაფულია ომში, მისი ძალოვანება შეუკავებელია და შეუშუსვრელი, მისი დარტყმა დროულია და ზუსტი; მოზიდული მშვილდია, მისი დარტყმა მიზნისკენ გაფრენილი ისარია.
- არეულობა მოიცავს თითქოს ყოველივეს, მაგრამ ბრძოლის ქაოსში ჯარი აროდეს უნდა დაიბნეს; უწესრიგობა გამეფდება თითქოს სუყველგან, მაგრამ ყოველმხრივ უნდა დაიცვა უმარცხებელი წყობა და რიგი.
- მტრისაგან უწესრიგობით ფარავენ წესრიგს, სიმხდალით ნიღბავენ სიმამაცეს, სისუსტით მალავენ სიძლიერეს. წესრიგი და უწესრიგობა დამოკიდებულია წყობაზე, სიმხდალზე და სიმამაცე – ძალოვანებაზე, სიძლიერე და სისუსტე – ძალთა ფარდობაზე.
- ვინც დაოსტატდა, საკუთარი განლაგების ცვლით ამოძრავს მტერი თავის ნებაზე, მოქმედებს ისე, რომ მისი მეტოქე აუცილებლად მიჰყვება მიწოდებულ ყველა სატყუარს, საბოლოოდ კი ეწირება სადმე გზად ჩასაფრებულ მეომართა რაზმს.
- ამიტომ ის, ვინც გაწაფულია ომში, თავად ესწრაფვის გაძლიერდეს მდგომარეობის მარჯვედ გამოყენებით და არ მოითხოვოს ყოველივე ქვეშევრდომთაგან, ხოლო რა აღწევს თავის ძლიერებას, მისი სარდლობით ხალხის ბრძოლა ემსგავსება შეუკავებელ სრბოლას დაქანებული ქვებისა და მორებისა. ქვებისა და მორების ბუნებაა: სწორზე უძრავად დება, ფერდობზე სრბოლა და ტრიალი, ოთხკუთხანი ძეგან, მრგვალნი გორავენ.

- ამიტომ, ბრძოლაში ოსტატურად გამოყენებული ხალხის ძალოვანება ჰგავს ათასი ჟენ-ი სიმალლის მთიდან დაქანებულ ლოდების სროლას. აი, ესაა ძალოვანება.

VI Zlieri da susti adgilebi

suen Z'-im Tqva:

- ის, ვინც ადრევე იკავებს ბრძოლის ველს და ელის მტრის მოსვლას, დამშვიდებულია და მზადაა, ის, ვინც ავციანებს და ბრძოლის ველზე მისვლისთანავე ებმება ომში, დაღლილია და მოუძნადებელი. ამიტომ გაწაფული ომში მუდამ ასწრებს და ნებაზე იყოლიებს მტერს და არ აძლევს საშუალებას მტერმა დაიყოლიოს ის.
- თუ ძალუძთ მიიტყუონ მტერი სასურველ ადგილზე, სარგებლით იზიდავენ, მას; თუ ძალუძთ შეაჩერონ მტრის სვლა სასურველი ადგილისაკენ, ვნებით აფერხებენ მას.
- ამიტომ, თუმც მტერი დასვენებულია, მაინც შეგიძლია დაღალო; თუმც სურსათი ბლომად უწყვია, მაინც შეგიძლია აშიმშილო; თუმც მყუდროდ დაბანაკებულია, მაინც შეგიძლია დაძრა; თუ მოიხელთებ ზუსტად იმ ადგილას, რომლის საშველადაც ის სწრაფად წამოვა.
- თუ ლაშქარს დაუღალავად გაუვლია ათასი ლიე, ის უმტრო გზებით უტარებიათ; თუ შეტევით უეჭველად დაეუფლებიან, შეტევისაგან დაუცველისთვის შეუტევიათ; თუ დაცვით უეჭველად შეუნარჩუნებიათ, შეტევისაგან დაცული დაუცავთ.
- ამიტომ შეტევას გაწაფულისა შეტევაში მტერმა არ იცის, საით დაუხვდეს; თავდაცვას გაწაფულისა თავდაცვაში მტერმა არ იცის, საიდან მოუაროს.
- ო, ოსტატობავ უდახვეწილესო, უხილავია სახე შენი;
- ო, ხელოვნებავ, უსაოცრესო, მიუწვდომელია ხმა შენი;

- ამადაა, რომ გძალუძს განგება მტრის ბედისა.
- შეტეგას ვერ იგერიებენ, თუ ზუსტად დაჰკრავენ სუსტ ადგილში; უკანდაუხეველს ვერ ეწევიან, თუ ის სწრაფად უჩინარდება.
- ამიტომ, როცა ბრძოლა მსურს, მტერს, თუნდ მოფარებულს მაღალ კედლებსა და ღრმა თხრილებს, მაინც ვაიძულებ გამოვიდეს საომრად, რადგან მე დაკკრავ ზუსტად იმ ადგილს, რომლის საშველადაც ის სწრაფად მოვა. თუ არ მსურს ბრძოლა, მტერი, თუნდაც მიწაზე გავლებული ხაზი ჰყოფდეს მისგან ჩემს ბანაკს, ვერ მოვა ჩემზე, რადგან მე ძალძიძს მყის ვაცვლევიანო შეტევის გეზი.
- მე ვგვრეტ მის წყობას, ჩემი კი მუდამ დაფარულია მისთვის, ამაღ მე ძალძიძს დავჯგუფდე ერთგან, ის კი უნდა გაიშალოს ათგან; მე ძალძიძს დავესხა მის ერთ სუსტ ალაგს, ის გაშლილია და მელის ათ ალაგს. ეს კი ნიშნავს, რომ მე ათით ვუტევ მის ერთს. ხოლო იქ, სადაც ვგვარბობ და ძალძიძს დიდი ძალებით დავკრა მის მცირე რაზმებს, შეზღუდულებს ბრძოლაში, რაღა თქმა უნდა, ცუდი დღე ელით.
- ადგილი, რომელზეც ვაპირებ დაცემას, მტერმა არასდროს უნდა იცოდეს, ხოლო, როდესაც მან ეს არ იცის, იგი თავს იცავს შეტევისგან ყოველი მხრიდან და რაც მეტი აქვს დასაცავი მხარე, მით ნაკლები ჰყავს ყოველ მხარეზე ჩემს წინააღმდეგ მებრძოლთა რიცხვი.
- ამიტომ, როს ამაგრებენ წინა მხარეს, გაუმაგრებელი რჩება უკანა; როს აძლიერებენ უკანა მხარეს, გაუძლიერებელი რჩება წინა; თუ მზადყოფნაში აქვთ მარცხენა მხარე, მოუშნადებელი რჩება მარჯვენა; თუ დაცული აქვთ მარცხენა მხარე, დაუცველია მარჯვენა; როცა იცავენ სუყველა მხარეს, დაუცველი რჩება სუყველა.
- სუსტდება, ვინც ცდილობს ყველა მხრიდან დაიცვას თავი, ძლიერდება ვინც აიძულებს ყველა მხრიდან დაიცვას თავი.

- ამიტომ, როდესაც იცი, თუ სად და როდის მოხდება ბრძოლა, თუნდაც ათასი ლიე-ს სიშორიდან შეგვიძლია დაიწყო ომი; როცა არ იცი, სად ან როდის მოხდება ბრძოლა, მარცხენა ფრთითაც კი ვერ შეძლებ დაეხმარო მარჯვენას, ხოლო მარჯვენათი მოასწრო და დაიფარო მარცხენა; წინა ფლანგითაც კი ვერ უშველი უკანას, ხოლო უკანათი – ვერ გადაარჩენ წინას, რომ არაფერი ვთქვათ ათი ან თუნდაც რამდენიმე ლიე-თი დაშორებული შენი ჯარის სხვა ნაწილზე!

- ამაღა ვსჯი, დაე ვეი-ს ჰყავდეს ჯარი ყველაზე მეტი, რა

ხეირს ნახავს ამაში გამარჯვებისათვის?

- ამად ამბობენ :გამარჯვებას ყოველთვის შეგვიძლია მი-აღწიო, თუნდაც მტრის ჯარი ბევრად გჭარბობდეს, შენ შეგიძლია არ მისცე მას ბრძოლის საშუალება.
- ამიტომ კარგად განჭვრიტე მტრის ზრახვანი, რომ შეაფასო მისი გეგმების ავი და კარგი; გამოიწვიე ის რომ გაუგო საბრძოლო წყობა და ქმედების წესი; აცთუნე იგი, რათა მიაგნო მის ყველა სუსტსა და ძლიერ ადგილებს; შეერკინე მას, რათა მოსინჯო, სად ჰყავს ჭარბი და სად ნაკლები ძალები.
- ამიტომ სახე ჯარის წყობისა უმაღლესია, როცა ის მტრისთვის დაფარულია, ხოლო, როცა ის დაფარულია, ღრმად შემოჭრილნი ჯაშუშნიც კი ვერ შეძლებენ რაიმეს თვალთვალს, ბრძენი მეტოქეც კი ვერას გააწყობს შენ წინააღმდეგ.

- მტრის წინააღმდეგ მოქნილი ბრძოლით მიღწეული გამარჯვების მოწმეა თუმცა მთელი ქვეყანა, ხალხმა არ იცის გამარჯვების საიდუმლო, ყველა ხედავს, თუ როგორ დამარცხდა მტერი, მაგრამ არავინ უწყის, თუ რა გზით დავამარცხე მე ის.
- ამიტომ სახე გამარჯვებისა აროდეს მეორდება, უწურავია და მარად იცვლება ვითარებისდა მიხედვით.
- ჯარის ბრძოლის გზა ჰგავს წყლის დინებას: წყალი დინებისთვის გვერდს უვლის მაღლობს და ეშვება დაბლობში, ჯარი გამარჯვებისთვის გვერდს უვლის ძლიერ ადგილს და ურტყამს სუსტში. წყლის დინების გზას საზღვრავს მიწა, ჯარის გამარჯვების გზას – მტრის ვითარება.
- ამიტომაც, ომში არ არსებობს უცვლელი წყობა და არ არსებობს მუდმივი წესი.
- ამიტომ სარდალი, რომელსაც ხელეწიფება ვითარების შესაბამისად ლაშქრის წყობისა და ბრძოლის გზის ოსტატური ცვლით ომის სწრაფი გამარჯვებით დაგვირგვინება, ჭეშმარიტად ღვთაების დარია.
- ხუთ საწყისთაგან¹⁷ არც ერთი არ ბატონობს მარად, ოთხ ღროთაგან¹⁸ არც ერთი რჩება სამუდამოდ, ღლეთაგან ზოგი გრძელდია ზოგი – მოკლე, მთვარე ხან ილევა, ხან ივსება.

VII brZola omSi

suen Z~im Tqva:

- ჩვეულებრივ, ომში სარდალი, იღებს რა მბრძანებლის განკარგულებას, აგროვებს ლაშქარს, აწყობს ჯარს და მიემართება მტერთან საბრძოლველად, მაგრამ არაფერია იმაზე ძნელი, რაც ბრძოლის თავშივე ხელსაყრელად წარმართვა. სიძნელე კი იმაშია, რომ უნდა შეძლო გადააქციო ბრძოლის დაკლაკნილი და ძნელი გზა სწორად და ადვილად; არახელსაყრელი და წამგებიანი – ხელსაყრელად და მომგებიანად. გაიტყუო მტერი ირიბი გზით, მიიზიდო იგი სარგებლით, დაიდრა მასზე გვიან, მაგრამ მიხვიდე მასზე ადრე. აი, ესაა ცოდნა ბრძოლის ირიბი და სწორი გზისა.
- მაგრამ ბრძოლას ომში თან სდევს როგორც ხელსაყრელი, ისე საბედისწერო შედეგი.
- როცა ალალ-საჭურვლით დატვირთული ლაშქრით მიისწრაფვიან დაეუფლონ რამეს, ვერ ასწრებენ დათქმულ მიზნამდე მისვლას, ხოლო როს ბანაკისგან შორს მიიწევენ ყოველი ბარგის გარეშე, ხშირად კარგავენ ალალსა და ლაშქრის მთელ მარაგს.
- ამიტომ, როცა ლაშქარი ას ლიე-ზე მიელტვის რამეს, შეკრავს რა საჭურველს, სწრაფად მიიწევეს წინ, გაორკეცებული სიჩქარით, შეუსვენებლივ მიაბიჯებს დღითა და ღამით, ის ტყვედ ჩაუდგეს მტერს თავისი სამგვარი ჯარის მეთაურს. ძლიერი მეომართაგან წინ მიიწევენ, სუსტნი ყოველთვის უკან რჩებიან. ამაღ მიზნამდე მთელი ლაშქრის მეთელი თუ აღწევეს.
- როცა ლაშქარი ორმოცდაათ ლიე-ზე მიელტვის რამეს, ის კარგავს მეწინავე ჯარის მეთაურს, ხოლო მიზნამდე მთელი ჯარის ნახევარი თუ მიაღწევეს.
- როცა ლაშქარი ოცდაათ ლიე-ზე მიელტვის რამეს, მიზ-

ნამდევ მისი ორი მესამედი აღწევს.

- ამიტომ, ლაშქარი საჭურვლის გარეშე დაილუკება, სურსათის გარეშე ვერ იარსებებს, მარაგის გარეშე ვერ იცოცხლებს.
- თუ არ უწყვი მეზობელთა და დიდებულთა ზრახვანი, ვერ შეკრავ მათთან კავშირს, თუ არ იცნობ ადგილს, მის მთებსა და ტყეებს, ხეობებსა და ხრამებს, ჭაობებსა და საფლობებს, ვერ შეძლებ იქ ლაშქრობას; თუ არ იყენებ მეგზურებსა და გამყოლებს, ვერ შეძლებ იმ ადგილით სარგებლობას.
- ომი ემყარება სახეცვლასა და ფლიდობას, ამიტომ დაიძარ მხოლოდ სარგებლისათვის, იბრძოლე მუდამ ძალთა გაშლისა და შეერთების ცვლით. თუ ჩქარობ, იჩქარე ქარისებრ სისწრაფით; თუ დინჯობ, იდინჯე ტყისებრ სიმშვიდით. შენი თავდასხმა მძვინვარე უნდა იყოს, ვით ცეცხლის ალი; შენი თავდაცვა ურყევი უნდა იყოს, ვით სალი კლდე; გახდი უჭვრეტი, ვით ღამის წყვდიადი; კვეთე მტერი, ვით მეხი და ელვა.
- გაყავი ჯარი, როს ერთდროულად მარცვავ ქალაქებსა და სოფლებს; ყოველი დაძვრის წინ ყველაფერი მისხლობით აწონ-დაწონე.
- ვინც უკვე ფლობს ოსტატობას პირდაპირი და ირიბი გზებით მტერთან ბრძოლისა, ის გაიმარჯვებს. ასეთია ომში ბრძოლის კანონი.
- „სარდლობის წიგნში“ ნათქვამია: როცა ბრძოლაში თავისიანებს ხმას ვერ აწვდენენ, იყენებენ ზარებსა და დაფდაფებს; როცა ერთმანეთს ვეღარ ხედავენ, იყენებენ დროშებსა და ბაირალებს.
- ამიტომ ღამის ბრძოლაში იყენებენ მეტ ზარებსა და დაფდაფებს, დღის ბრძოლაში მეტ დროშებსა და ბაირალებს.
- ზარები და დაფდაფები, დროშები და ბაირალები აერთიანე-

ბენ მეომართა თვალყურს და ათანხმებენ მთელი ჯარის ქმედებას, ხოლო, როცა ჯარი მწყობრად მოქმედებს, მამაცი მარტონი არ მიიწვევენ წინ, მხდალნი მარტონი ვერ დაიხევენ უკან. ასეთია წესი დიდი ლაშქრით ბრძოლისა.

- ამიტომ შენ შეგიძლია დასცე მტრის ჯარის სულისკვეთება, შენ შეგიძლია წარსტაცო მტრის სარდალს გულის სიმტკიცე.
- ლაშქრობის თავში მებრძოლთა სულისკვეთება მაღალია, შემდეგ ის ღუნდება, ბოლოს სულ ეცემა. ამიტომ ის, ვინც გაწაფულია ომში, ერიდება ბრძოლას, როცა მტრის სულისკვეთება მაღალია და უტევს მამინ, როცა მტრის სულისკვეთება ღუნდება ან სულ ეცემა. ასეთია წესი განწყობით სარგებლობისა.
- წესრიგში მყოფნი მოელიან მტრის ჯარში არეულობას, მშვიდად დაბანაკებულნი უცდიან მტრის ლაშქრის მღელვარებას. ასეთია წესი თავის ფლობისა.
- ბრძოლის ველთან ახლოს მოელიან შორი გზით მოსულ მტერს, დასვენებული ჯარით ელიან დაქანცულ მეტოქეს, მაძლარი ლაშქრით უცდიან მშიერ მოქიშპეს. ასეთია წესი ძალოვნების გათვლისა.
- ნუ გადაუჭრი გზას შენს მეტოქეს, როდესაც ხედავ მის დროშებს გამართულსა და სრულ წესრიგში; ნურც შეუტევ მას, როცა ხედავ მისი ჯარის უმწიკვლო საბრძოლო წყობას. ასეთია წესი ვითარების სწრაფად შეცნობისა.
- ამიტომ ომის წესია; მტერი თუ მალლობზე დგას, აღმა ნუ შეუტევ; ზურგით თუ მთას ეფარება, პირდაპირ ნუ მიხვალ; თუ თვალთმაქცურად იხევს, ნუ დაედევნები; მის რჩეულ რაზმებს ჯიქურ ნუ შეუტევ; მის მატყუარა რაზმს ნუ წამოეგები; შინისკენ პირნაბრუნებს, გზას ნუ მოუჭრი; ალყაშემორტყმულს ერთი გზა მიეც; სასოწარკვეთილს მეტს ნულარ დათრგუნავ. ასეთია ომში ბრძოლის წესი.

VIII cvlilebani

suen Z'-im Tqva:

- ჩვეულებრივ, ასეთია ომის კანონი: სარდალი იღებს რა მბრძანებლის განკარგულებას, მყის კრებს ლაშქარს და ამზადებს ჯარს, მაგრამ ლაშქრობისას ძნელადსავალ ადგილზე არ უნდა დაბანაკდე, გზათა შესაყარზე შეკარ კავშირნი, ხრიოკ ადგილზე არ უნდა დაყოვნდე, სააღყო ადგილზე ეძებე ხსნის გზა, საბედისწერო ადგილზე იბრძოლე თავგანწირვით.
- ზოგიერთ გზას არ უნდა გაუყვე, ზოგიერთ ჯარს არ უნდა დაესხა, ზოგიერთ ციხეს არ უნდა შეუტოო, ზოგიერთი ადგილისთვის არ უნდა იბრძოლო, ზოგიერთი ბრძანება არ უნდა შეასრულო.
- ამიტომ, ვინც გაიწაფა ცვლილებათა მიხედვით სწრაფად მოქმედებაში, მცოდნეა ჯარის სარდლობისა, ვინც არა, თუნდაც ხუთი თითვიით იცნობდეს ადგილს, მაინც ვერ ნახავს ამაში რამე სარგებელს.
- ამიტომ ჭკვიანმა სარდალმა განსჯისას ყოველთვის უნდა გათვალოს საქმის ხელსაყრელი და არახელსაყრელი მხარენიც, ხოლო, როცა არახელსაყრელ ვითარებაში არ ივიწყებ ხელსაყრელ მხარესაც, საქმე შეიძლება წარმატებით გაასრულო; როცა ხელსაყრელ ვითარებაში ითვალისწინებ არახელსაყრელ შედეგსაც, ვნება შეიძლება თავიდან აიცილო.
- ამიტომ, თუ გსურს ალაგმო თავადნი და მეზობელი მბრძანებელნი, ავნე მათ უმტკივნეულებს ადგილებს; თუ გსურს გაუჩინო მუდმივი საზრუნავი, შეუქმენ მათ გადაუღებელი საქმენი; თუ გსურს სდიონ რაიმე საწადელს, მიიზიდე ისინი ყალბი სარგებლით.
- ამიტომ ომის წესია: არა იმის იმედად ყოფნა, რომ მტერი იღბლად არ მოვა, არამედ იმისა, რომ მის დასახვედრად

ყველაფერი მზად გვაქვს; არა იმის იმედად ყოფნა, რომ მეტოქე ბედად არ შემოგვიტევს, არამედ იმისა, რომ შენი წყობა შეუძლებელს ხდის მის შემოტევას.

- ამიტომ, ხუთმა დიდმა ნაკლმა შეიძლება ავნოს ჯარის სარდალს: უგნურად მამაცს – ადვილად მოკლავენ, სიცოცხლის მოტრფიალეს – ადვილად დაატყვევებენ, უზომოდ ფიცხს – ადვილად გააბრიყვებენ, მეტისმეტად სპეტაკს – ადვილად შებლაღავენ, ხალხზე გადაგებულს – ადვილად გააწამებენ.
- ესაა ხუთი უზიფათესი ნაკლი სარდლისთვის, ესაა ხუთი დამღუპველი საფრთხე ჯარისთვის. ჯარის უდავო მომსახობია და სარდლის უცილო დამღუპველია ეს ხუთი ნაკლი. არ ეგების მათი შეუცნობლობა.

IX. IaSqroba

suen Z'-im Tqva:

- ჩვეულებრივ, როდესაც ჯარი იმყოფება რაიმე ადგილზე და უკვე ძალუძს დააკვირდეს მტერს, ყურადღება უნდა მიექცეს შემდეგს: მთებზე გადასვლისას მუდამ უნდა გაჰყვე ხეობებს¹⁹, დაბანაკდი ყოველთვის მაღლობზე მზიანი მხრიდან, ხოლო თუ მტერია მაღლობზე, მას აღმა ნუ შეუტევ. აი, სულ ესაა ყველაფერი მთებში ჯარის განლაგებაზე.
- მდინარეზე გადასვლისას ყოველთვის დაბანაკდი ნაპირისგან შორს, ხოლო, თუ მტერი შეტევისას მდინარეზე გადმოდის, არ შეეგებო შუაგულ წყალში, ჯერ დააცადე მის ნახევარ ჯარს გადმოსვლა, შემდეგ კი დაჰკარ, ასე უფრო ხელსაყრელია²⁰.
- თუ შენ გადაწყვეტ ბრძოლის დაწყებას, არ შეება მტერს მდინარის ახლოს; აქაც ყოველთვის დაბანაკდი მაღლობზე მზიანი მხრიდან და ნურასდროს ნუ მოექცევი მტერს პირით დინების ქვემოლან²¹. აი, ესაა ყველაფერი მდინარესთან ჯარის განლაგებაზე.
- ჭაობიანი მლაშობების გადალახვისას მთავარია სწრაფად გაშორდე მათ და არ შეყოვნდე. ხოლო, თუ მაინც იქ შეეჩეხე მტერს, მყის განალაგე შენი ჯარი წყლისა და ბალახის ახლოს, ზურგით ტყისაკენ. აი, ესაა ყველაფერი ჭაობიან მლაშობებში ჯარის განლაგებაზე.
- ვაკეზე დაიკავე მოხერხებული, გაშლილი ადგილი, ოღონდ პირით დაბლობისაკენ, მთავარი ფლანგითა და ზურგით კი მაღლობისაკენ. აი, ესაა ყველაფერი ვაკეზე ჯარის განლაგების შესახებ.
- აი, ჯარის ამ ოთხი მოხერხებული განლაგების წყალობით დაამარცხა ხუნანგ ტი-მ²² თავისი ოთხი მეზობელი მბრძანებელი.
- ჩვეულებრივ, ბრძოლაში ყველა ჯარი ამჯობინებს მაღალ

ადგილს და გაურბის დაბალს, ესწრაფვის მზიან მხარეს და ერიდება ჩრდილიანს; ცდილობენ დაბანაკდნენ იქ, სადაც ადვილი საარსებო პირობებია და მუდამ ზრუნავენ ლაშქრის საკმაოდ მომარაგებაზე, რადგან ეს მეტროპოლით აცილებს ათასგვარ სენს, ყველაფერი ეს კი გამარჯვების კარგი საწინდარია.

- თუ იმყოფები ყორღანებით, ჯებირებით ან თხრილებით დასერილ ადგილზე, უნდა გაჩერდე მის მზიან მხარეს, თან მოაფარო მას ლაშქრის ზურგი და მთავარი ფლანგი. ასე მუდამ ხელსაყრელია ჯარისთვის, ეს ადგილით მოხერხებულად სარგებლობაა.
- როცა მდინარის სათავისკენ თავსხმა წვიმებია და წყალს ქაფი მოაქვს, ჯერ ნუ დაიწყებ ფონზე გადასვლას, დაიცადე, სანამ დინება დაწყნარდებოდეს.
- გზად შემხვედრ მთის ნიაღვარებს, ბუნებრივ ღრმულებს, სამწყვდეებს, მცენარეთა ღობეებს, საფლობ – საჩეხებსა და ნაპრალებს სწრაფად გაშორდი, არ მიუახლოვდე მათ. შენ გაშორდი, მტერი კი ზურგით მოაქციე მათკენ.
- თუ ლაშქრის მახლობლად რაიმე ხრამი, ვიწრობი ტბორიანი ან ღელიან-ტყიანი მთა ან ხშირი ბუჩქნარია, გულდასმით უნდა დაზვერო და გაჩხრიკო ისინი, რადგან ეს ისეთი ადგილებია, სადაც შეიძლება მტრის მზვერავეები ან რაზმები იყვნენ ჩასაფრებულნი.
- თუ მტერს უახლოვდები, ის კი მაინც მშვიდაა, ესე იგი ხელსაყრელი მდგომარეობის იმედი აქვს; თუ ის შორიდანვე გიწვევს საბრძოლად, ესე იგი სურს წინ გაავიტყუოს; თუ ის დაბლობზე ბანაკდება, ეს მას რაღაცით ხელს აძლევს.
- როცა ხეები ჯგუფად ირხევიან, მტრის ჯარი ფარულად მოიწვევს; როცა ბუჩქნარში ბევრ საფარს ამჩნევ, მტერს შენი მოტყუება განუზრახავს.
- იქ, სადაც ჩიტები გუნდად ფრინდებიან, მტრის რაზმი საფრდება, საიდანაც დამფრთხალი ნადირნი გარბიან, მტრის

იერიში ახლოვდება.

- თუ მტვერი ჰაერში სვეტებად იჭრება, ეს მტრის ეტლები მოისწრაფიან; თუ მტერი მიწისპირს ფართოდ ერთხმება, ეს მისი ქვეითნი მოაბიჯებენ; თუ მტვერი აქა-იქ ბოლქვებად აღის, ეს მტრის მებრძოლნი ფიჩხს აგროვებენ; თუ მტერის ბოლქვები ყოველმხრივ მიმოიძვრის, ეს მისი ლაშქარი ბანაკდება.
- თუ მტერი თავმდაბლობს და მოკრძალებით მოგმართავს, მისი ჯარი კი მაინც აგრძელებს მზადებას, მას შეტევა განუზრახავს; თუ კადნიერობს და მკაცრად გელაპარაკება, მისი მეწინავენი კი საომრად იქაჩებიან, ის უკანდახევას აპირებს.
- როს მისი მსუბუქნი ეტლნი ფლანგებზე ლაგდებიან, ის საბრძოლოდ ეწყობა; როს მარცხი არ უგემია და მაინც მოითხოვს ზავს, რაღაცას მზაკვრობს; როს სირბილს იწყებს და სწრაფად ლაგდება, გადამწყვეტი დრო უდგება; როს ნახევრად გიტევს, ხან ნახევრად იხევს, მახეში გიტყუებს.
- თუ მტრის ბანაკში ჩიტები გუნდდებიან, ის უკვე ცარიელია; თუ მტრის მებრძოლნი ღამით შეკვეცირიან, ისინი შიშს აუტანია; თუ მტრის ჯარში არეულობა ისადგურებს, იქ სარდლის სიტყვას წონა დაუკარგავს; თუ მტრის დროშები უწესოდ ირევიან, ეს ჯარში შფოთის ნიშანია; თუ მტრის მეთაურნი ხშირად ბრაზობენ, ეს ჯარის დაქანცულობის ნიშანია.
- თუ მტრის სარდალი ქვეშევრდომებს უყვავებს და უფონებს, ესე იგი დაუკარგავს გავლენა მათზე, თუ განუწყვეტლივ აჯილდოვებს მათ, ჩანს დაბნეული სხვას ვერას აწყობს; თუ წამდაუწუმ სჯის მათ, ჩანს ლაშქრის საქმე სავალალოდ აქვს.
- როს მტრის დესპანნი მოიჩქარიან საჩუქრებითა და ტკბილსიტყვაობენ, ნათელია, რომ დაზავება სურთ, ხოლო, თუ მტრის ჯარი საომრად შემართული პირდაპირ გიდგას,

მაგრამ დიდი ხნით არც ბრძოლას იწყებს და არც უკან იხევს გაფრთხილდი ათეზის და ფხიზლად ადევნე თვალი მათ ყველა ქმედებას.

- თუ მიმართავ მებრძოლთა დასჯას მანამ, სანამ შეგეჩვევიან, ისინი ურჩობას დაიწყებენ. ურჩი ჯარის გამოყენება კი ძნელზე ძნელია, ხოლო, როს მებრძოლნი შეგეჩვევიან, შენ კი უწესრიგობისათვის არავის დასჯი, ჯარის გამოყენება სრულიად შეუძლებელი გახდება.
- როცა ბრძანებები და მითითებანი მუდამ განუხრელად სრულდება, მებრძოლნი წესრიგსა და მორჩილებას ეჩვევიან; როცა ბრძანებანი და მითითებანი ჩვეულებრივ ზუსტად არ სრულდება, მებრძოლნი უწესრიგობასა და ურჩობას ეჩვევიან; როცა ბრძანებები ყოველთვის განუხრელად და ზუსტად სრულდება, ეს იმას ნიშნავს რომ სარდალი და მისი მებრძოლნი უკვე შეწყობიან ერთმანეთს.

水浒

X. brZolis adjili

suen Z'-im Tqva:

- ბრძოლის ადგილი შეიძლება იყოს: ადვილმისადგომი, ძნელად დასახევი, მოუხელთებელი, ვიწრო, ძნელადმისადგომი ან შორეული.
- ადგილი, რომელზეც შეგძლია ადვილად მიხვიდე და მტერსაც შეუძლია ადვილად მიწვდეს, იწოდება ადვილმისადგომად. ასეთ ადგილზე უპირველეს ყოვლისა უნდა დაიკავო მაღლობები მზიანი მხრიდან და საიმედოდ დაიცვა სურსათის საზიდი გზები. ეს ბრძოლისას მეტად ხელსაყრელია.
- ადგილი, მისასვლელად ადვილი, მაგრამ უკუსაქცევად ძნელი, იწოდება ძნელადდასახევად. ასეთ ადგილზე თუ შეუტევ მტერს, როცა ის მზად არაა, შეგძლია დაამარცხო ის; თუ შეუტევ მას, როცა ის მზადაა, ვერ გაიმარჯვებ, უკან დახევა გაგიჭირდება, ეს კი მეტად არახელსაყრელია.
- ადგილი, სადაც სახიფათოა წინ წასვლა როგორც შენთვის, ისე მტრისათვის, იწოდება მოუხელთებლად. ასეთ ადგილზე, თუნდაც დიდ სარგებელს იძლეოდეს მტერი, მაინც არ ეგების მისკენ დაძვრა. სჯობს გაეცალო, თან გაიტყუო, ხოლო, როდესაც ჯარის ნახევრით წინ წამოიწევს, სწრაფად მიბრუნდე და დაჰკარ. ასე უფრო ხელსაყრელია.
- ვიწრობ ადგილს შენ თუ პირველი დაიკავე, მყის საიმედოდ ჩაკეტე იგი ძლიერი რაზმით. იქვე დაელოდე მტრის მოსვლას; ხოლო, თუ მტერი პირველი დაიკავებს მას საკმაო ძალით, ნუ მიხვალ მასზე. შეუტეე მხოლოდ და მხოლოდ მაშინ, როცა ის სუსტად იქნება გამაგრებული.
- ძნელად მისადგომი ადგილი თუ პირველმა დაიკავე, გამაგრდი აქაც მაღლობზე მზიანი მხრიდან. იქვე დაელოდე მტრის

მოსვლას, ხოლო, თუ მტერმა პირველმა დაიკავა ის, მყისვე დაიხიე, სწრაფად გაშორდი, ნუ მიხვალ მასზე.

- შორეულ ადგილზე მყოფი, შენნაირივე სიძლიერით გამაგრებული მეტოქის საბრძოლოდ გამოტყუება მეტად ძნელია, ხოლო, თუ მაინც დაიწყებ ბრძოლას, ხეირს ვერ ნახავ.
- აი, ექვსი უმთავრესი წესი ბრძოლის ადგილთა შესახებ, რომელთა შესწავლა და გულდასმით განსჯა ყველა სარდლის უცილო ვალია, არ ეგების მათი შეუცნობლობა.
- თუ ჯარი უკუიქცა, უძღურდება, ტყვედ ვარდება, იშლება, ირევა ან გარბის, მიზეზი ყველა ამ ექვსი დამღუპველი უბედურებისა ყოველთვის სარდლის შეცდომებია და არა რისხვა მოვლენილი ზეცითა და მიწით.
- თუ თანაბარი ძალოვნების დროს ჯარი უტევს მასზე ათჯერ მეტს, შედეგად მას სწრაფად უკუაქცევენ; თუ ჯარისკაცობა ძლიერია, ხოლო მეთაურობა უძღური, შედეგად მთელი ჯარი უძღურდება; თუ მეთაურობა ძლიერია, ჯარისკაცობა კი უძღურია, შედეგად მთელი ჯარი ტყვევდება; როცა უმცროსნი მეთაურთაგან ბრახობენ და ეურჩებიან უფროსთ, მათზე დაბოლმილნი მტერთან შეხვედრისთანავე თვითნებურად იწყებენ ბრძოლას, ხოლო სარდალმა არც კი უწყის თავის ქვეშევრდომთა ძალა და უნარი, შედეგად მთელი ჯარი იშლება და ნადგურდება; როცა სარდალი სუსტია და არა მკაცრი, ჯარის მართვას არა აქვს წესი და რიგი, მეთაურნი და ჯარისკაცნი ერთურთში ქიშპობენ და ირევიან, საბრძოლო წყობა და მწკრივი ყველგან დარღვეულია, შედეგად მთელი ჯარი იბლანდება და ირევა; როცა სარდალი სწორად ვერ აფასებს მტრის ძალას, მცირე სპით ეგებება დიდ ლაშქარს, სუსტი რაზმებით უტევს ძლიერ ჯარს, საკუთარ ჯარში რჩეული მეწინავენიც კი არ ჰყავს, შედეგად მთელი მისი ჯარი მარცხდება და გარბის.
- აი, ექვსი მთავარი მიზეზი ჯარის უთუო დამარცხებისა.

მათი შესწავლა და გულდასმით განსჯა ყოველი სარდლის უცილო ვალია. ამად არ ეგების მათი შეუცნობლობა.

- ბრძოლის ადგილი ყოველთვის ჯარის დიდი დამხმარე ხდება.
- მტრის ზუსტად შეფასება მასზე ადვილად გასამარჯვებლად, ბრძოლის ხიფათიანობისა და უხიფათობის, სიშორისა და სიახლოვის სწორი გათვლა გონიერ სარდალს ყოველთვის ხელეწიფება.
- ამიტომ, ის, ვისაც ესმის და იწყებს სარდლობას-გამარჯვებს; ის, ვისაც არ ესმის ეს და ხელს ჰკიდებს სარდლობას-დამარცხდება.
- ამიტომ, როს ხელავ ომის წესით უცილობელი გამარჯვება შენი ხვედრია, შეგიძლია განაგრძო ბრძოლა, თუნდაც ხელმწიფემ ბრძანოს: „შეწყვიტეთ ომი“, ხოლო, თუ ხელავ ომის წესით გამარჯვება არ გიწერია, შეგიძლია შეწყვიტო ბრძოლა, თუნდაც ხელმწიფემ ბრძანოს: „განაგრძეთ ომი“!
- ამიტომ სარდალი, რომელიც წინ მიიწევს და არ მიეღობის გამარჯვებულის სახე-დიდებას, უკან იხევს და ამისათვის არ უფრთხის პასუხისმგებლობას, მხოლოდ და მხოლოდ ცდილობს დაიცვას თავისი ხალხი და ემსახუროს ერთგულად საკუთარი მეუფის მიზნებს, დიდი განძია სახელწიფოსათვის.

- იზრუნე შენს მეომრებზე, ისე ვით შვილებზე და ისინი უძირო უფსკრულშიც თან ჩაგყვებიან; უყურე შენს მებრძოლებს ისე, ვით საყვარელ შვილებს და ისინი სიკვდილსაც შენ გვერდით შეხვდებიან.
- მაგრამ თუ მეომართ ისე ლმობიერად ეპყრობი, რომ ველარ განაგებ, ისეთი სიყვარულით ექცევი, რომ ვერაფერს უბრძანებ, თვით წესრიგის დარღვევისთვისაც კი ვერავის სჯი, ამ დედისერთა ჩვილივით განებივრებულ ჯარით ბრძოლის ველზე ვერას გააწყობ.
- თუ იცი, რომ ძალუძს შენს ჯარს შეტევა, მაგრამ არ იცი, რომ არ ეგების ამ დროს მტერზე შეტევა, გამარჯვების მხოლოდ ნახევარი შესაძლებლობა გაქვს; თუ იცი, რომ შეიძლება მტერზე შეტევა, მაგრამ არ იცი, რომ არ ძალუძს შენს ჯარს შეტევა, ამ დროსაც გამარჯვების ნახევარი შესაძლებლობა გაქვს; თუ იცი, რომ შეიძლება მტერზე შეტევა და არ იცი, რომ ძალუძს შენს ჯარს შეტევა, მაგრამ არ იცი, რომ ასეთ ბრძოლის ველზე არ ეგების მტერზე შეტევა, ამ დროსაც გამარჯვების მხოლოდ ნახევარი შესაძლებლობაა შენს ხელთ.
- ამიტომ, რომ მცოდნე ომისა მოქმედებს და აროდეს იბნევა, იბრძვის და ხელი აროდეს ეცარება.
- ამად ამბობენ: თუ იცნობ მტერს და იცნობ თავსაც, გამარჯვება არ გაგიჭირდება; თუ იცნობ ცას და იცნობ მიწასაც²³ – სრული გამარჯვება შენი ხვედრია.

XI. cxranairi adjili

suen Z'-im Tqva:

- ომის წესით ლაშქრობის ადგილი შეიძლება იყოს: დასაყოფი, მომიჯნავე, საქიშპო, ღია, საკვანძო, მძიმე, ძნელად სავალი, სააღყო ან საბედისწერო.
- როცა დიდებულნი თავისივე ქვეყნის შიგნით იბრძვიან, ასეთი ადგილი დასაყოფად ითვლება.
- როცა ბრძოლისას იჭრებიან მტრის მიწაზე, მაგრამ არც ისე ღრმად, ასეთი ადგილი მომიჯნავედ ითვლება.
- ადგილი, რომლის დაკავებაც ძლიერ ხელსაყრელია ჩემთვისაც – საქიშპოდ ითვლება.
- ადგილი, რომელიც ადვილად მისაწვდომია ჩემთვისაც, მტრისთვისაც – ღიად ითვლება.
- ადგილი, მოსაზღვრე სამი ქვეყნისა, რომლის უწინ ხელში ჩამგდები მყის მოიპოვებს დიდებულთა და ყველა მეზობელ მბრძანებელთა მხარდაჭერას – საკვანძოდ ითვლება.
- მთებითა და ტყეებით, ხევებითა და სრამებით, საფლობებითა და ჭაობებით დასერილი მიწა და სხვა ამგვარი უგზო ადგილი-ძნელადსავლელად ითვლება.
- ადგილი, სადაც წინსავალი გზა ვიწროა, უკანდასახევი კი გრძელი და დაკლაკნილი, სადაც მტრის მცირე ჯარსაც შეუძლია დაჭერას ჩემს დიდ ლაშქარს – სააღყოდ ითვლება.
- ადგილი, სადაც სწრაფი და თავგანწირული ბრძოლა თუ გიხსნის, დაყოვნებით კი დაილუპები – საბედიწეროდ ითვლება.
- ამიტომ დასაყოფ ადგილზე ომს ნუ დაიწყებ, მომიჯნავე ადგილზე ჯარს ნუ გააბნევ, საკვანძო ადგილზე შეჰკარ კავშირნი, მძიმე ადგილზე ხვეჭე სურსათი, ძნელად სავალ ადგილს სწრაფად გაშორდი, სააღყო ადგილზე იპოვე ხსნის გზა, საბედისწერო ადგილზე იბრძოლე მედგრად.

- მას, ვისაც ძველად უწოდებდნენ გაწაფულს ომში, ძალუძდა ეომა ისე, რომ მტრის მოწინავეთ და ზურგის მებრძოლთ არ შეეძლოთ მწყობრად ქმედება; მეტოქის დამხმარე ძალები ვერ ასწრებდნენ მთავართა მხარდაჭერას, მოწინააღმდეგის მეთაურთ არ სურდათ ჯარისკაცთა შველა და ამაღ ზემოთა წყობა კარგავდა კავშირს ქვემოსთან, გაშლილნი ვერ ახერხებდნენ შეერთებას, შეერთებულნი – გამთლიანებას. ის მოქმედებდა მხოლოდ ხელსაყრელ ჟამს და აროდეს იბრძოდა უსარგებლოდ.
- გავბედავ და გკითხავ: მაშ, როგორ დავუხვდე მტერს, მოსულს დიდძალი ლაშქრითა და უზადო საბრძოლო წყობით?
- ჩემი პასუხია: უძალ წარსტაცე ის, რაც მისთვის ყველაზე ძვირფასია და იგი მყის დაჰყვება შენს ნებას.
- ომის დროს სისწრაფე ფასობს ყველაზე მეტად. ამიტომ იხელთე და დაასწარ შენს მტერს; გაუყევ იმ გზას, ის რომ არ ფიქრობს; დაჰკარ იმ ადგილს, ის რომ არ ელის.
- საერთოდ, მტრის მიწაზე ბრძოლის წესია: რაც უფრო ღრმად ხარ შეჭრილი მტრის მიდამოში, მით უფრო გმართებს განუმტკიცო შენს მეომართ მებრძოლი სული, დამხდურიც მით უფრო ვერ მოგერევა. ძარცვე ნოყიერი მიწები და ხვეჭე ბლომად სურსათ-ალაფი მთელი ჯარისათვის, თვალი ადევნე შენს მეომართა კეთილდღეობას, არ გადაქანცო ისინი, მუდამ დარაზმე საბრძოლველად და მოაკრებინე ძალ-ღონე; ისეთნაირედ განალაგე ჯარი და გათვალე საბრძოლო გეგმა, რომ მტერი ვერ მიგიხვდეს ჩანაფიქრს.
- გადაისროლე შენი მებრძოლნი გამოუვალ ადგილებში და ისინი სიკვდილს არჩევენ უკანდახევას. სიკვდილის არმომშიშნი კი განა არ იბრძვიან თავგანწირული ძალისხმევით? მებრძოლნი, მომწყვდეულნი საბედისწერო ჩიხში – არაფერს უფრთხიან; მეომარნი, მოხვედრილნი გამოუ-

ვალ ადგილებში – კიდევ უფრო მტკიცდებიან; ღრმად შეჭრილნი მტრის მიწაზე – ერთ მუშტად იკვრიან; შველის არსაით მომლოდინენი – მედგრად იბრძვიან.

- ამიტომაც, რომ მებრძოლნი დარიგების გარეშეც ფრთხილობენ, იძულების გარეშეც ასრულებენ; ხდებიან: შეგონების გარეშე – ერთსულოვანნი, ბრძანების გარეშე – წესრიგის ერთგულნი.
- აკრძალე ცრურწმენანი, აღმოფხვერ ეჭვი ქვეშევრდომთა გულებში და მათგან სიკვდილამდე არავინ უკუიქცევა.
- თუ შენ მებრძოლთ ზედმეტი ქონება არ აბადიათ, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მათ სიმდიდრე სძულთ; თუ ისინი სიცოცხლეს არასდროს ზოგავენ, ეს არ ნიშნავს, რომ მათ დღეგრძელობა არ სურთ.
- ომის დაწყების ბრძანების დღეს მეომართ, პირქუშად მსხდომართ, ცრემლი ულტობთ კალთებს; მებრძოლთ, მღუმარედ მწოლარეთ, ცრემლი უსველებთ ღაწვებს, მაგრამ გადაისროლე ისინი ადგილში, სადაც უკუქცევა შეუძლებელია და ისინი გახდებიან ისეთივე მამაცნი, როგორც ჭუანგ ჭუ²⁴ და ცაო კუი²⁵.
- ამიტომ ჯარი, გაწაფული ომში, ჰგავს შუაიჟან-ს, გველს, ხეანშან-ის მთებში რომ ბუდობს: თუ თავში უტევ-ის კუდით გესხმის, თუ კულში უტევ-ის თავით გესხმის, თუ წელში უტევ-ის თავ-კუდით გესხმის.

- გავბედავ და გკითხავთ: ნუთუ ჯარი შეიძლება იბრძოდეს ისე მოქნილად, ვით შუაიჟან-ი?
- ჩემი პასუხი: შეიძლება.
- ხომ ასე მტრობენ

ურთიერთს უ-სა და ვეი-ს ხალხი, მაგრამ, თუ ერთ ნავში ჯდომისას ქარიშხალი ამოუვარდათ, მყის დაიწყებენ ერთ-ერთის შველას ისე, ვით მარცხენა ხელი ეხმარება მარჯვენას.

- ამიტომაც, რომ ცხენების დაბმა და ეტლთა ბორბლების მიწაში ჩაფვლაც ვერას გიშველის მტრის მოწოლისაგან შენი ჯარის შესაკავებლად. რომ ყოველი იდგეს ურყევად და იბრძოდეს მედგრად, ამის გზა მხოლოდ ჯარის სწორ განაგება—წვრთნაშია; რომ მთელი ძალით გამოიღოს ხელი ძლიერმაც და სუსტმაც, ამის გზა მხოლოდ ბრძოლის ველის ოსტატურად გამოყენებაშია.
- ამიტომ გაწაფული სარდლობაში მიუძღვის ჯარს ისე, თითქოს ერთი კაცი მიჰყავდეს ხელით, კაცი, უნდა თუ არა, მიჰყვება მას.
- სარდლობის საქმეში მთავარია იყო ყოველთვის მშვიდი და განუჭვრეტელი; განაგებდე მუდამ მკაცრად და სამართლიანად; შეძლო აარიდო მთავარს მეთაურთა და მეომართა თვალყური, რათა ვადამდე არავინ არაფერი იცოდეს; შეცვალო საბრძოლო წყობა და გადათქვა დათქმული გეგმა, რათა ვერავინ გაიგოს ჩანაფიქრი; ცვალო ბანაკის ადგილნი და იარო ირიბი გზით, რათა ვერავინ მიგიხვდეს საბოლოო მიზანს.
- მთავარსარდალი გადამწყვეტ ჟამს უშვებს რა ლაშქარს საომრად, ვით კოშკზე მცოცავთ კიბე გამოაცალო, უკუსაქცევად გზას არ უტოვებს.
- მთავარსარდალი, თავისი ლაშქარით ღრმად შეჭრილი მეტოქე მბრძანებლის მიწაზე, უნდა ჰგავდეს ისარს, გატყორცნილს მოუბრუნებლად, მედგრად ისწრაფვის მხოლოდ და მხოლოდ წინ. მას უნდა მიჰყავდეს ლაშქარი, ისე ვით ცხვრის ფარა, ხან იქით გარეკოს, ხან გამორეკოს ისე, რომ არავინ უწყოდეს, თუ საით მიდის; უნდა შეჰყაროს მთელი ლაშქრის ყველა მებრძოლი და გაატაროს ისინი

- უხიფათეს ადგილებში. აი, ესაა სარდლის მთავარი საქმე.
- მთავარია ცხრანაირ ადგილზე მართებული ქმედება, წინსვლისა და უკუსვლის სარგებელი და ვნება, მებრძოლთა განწყობის წესი და ბუნება. არ ეგების მათი შეუცნობლობა.
 - ჩვეულებრივ, უცხო მიწაზე ბრძოლის წესია: ჯარი, ღრმად-შეჭრილი მტრის მიწაზე, წესრიგიანია და მტკიცედ იკვრება; ჯარი, მცირედ შეჭრილი მტრის მიწაზე დაუდევრობს და ადვილად ირევა.
 - როს შორდებიან თავის ქვეყანას, ლახავენ მტრის საზღვარს და იქ იბრძვიან, ამ დროს მოწყვეტილ ადგილზე დგანან; როს ოთხმხრივ გახსნილი აქეთ სავალი გზები- ამ დროს საკვანძო ადგილზე დგანან; ღრმად შეჭრილნი მტრის მიწაზე მძიმე ადგილზე იმყოფებიან; მცირედ შეჭრილნი მტრის მიწაზე მომიჯნავე ადგილზე დგანან; როს უკან რჩებათ მტრის სიმაგრენი, წინ კი ვიწრო სავალი გზებია, მაშინ საალყო ადგილზე დგანან; ხოლო როს არსით მოუჩანთ ხსნის გზა, უკვე საბედისწერო ადგილზე დგანან.
 - ამიტომ დასაყოფ ადგილზე ჯარს განუმტკიცე ერთიანი სულისკვეთება; მომიჯნავე ადგილზე მჭიდროდ შეკარი შენი ძალები; საქიშპო ადგილას უმაღ უნდა მოექცე ზურგში; ღია ადგილზე ყოველმხრივ ფხიზლად დაიცავ თავი; საკვანძო ადგილას განამტკიცე მეზობელთან შენი კავშირნი; მძიმე ადგილას იხვეჭე საკმაოდ სურსათ-ალაფი; ძნელად სავალ ადგილას სწრაფად გაშორდი; საალყო ადგილას ჩაუკეტე ყველა კარი და შემოსასვლელი; საბედისწერო ადგილას აჩვენე ყველას, რომ ლაშქარს ელის სასიკვდილო ბრძოლა.
 - ამიტომ მებრძოლთა ბუნებაა: ალყაშემორტყმულნი თავს მედგრად იცავენ; შველის არსით მომლოდინენი თავგანწირული ოძობენ, უხიფათესად მომწყვდეულნი ასრულებენ ყველა ბრძანებას.

- ამიტომ, თუ არ იცი მეზობელ მბრძანებელთა ზრახვანი, ვერ შეკრავ მათთან კავშირს; თუ არ იცნობ ადგილის მთებსა და ტყეებს, ხეობებსა და ხრამებს, საფლობებსა და ჭაობებს, ვერ შეძლებ იქ ლაშქრობას; თუ არ იყენებ მეგზურებსა და გამყოლებს, ვერ შეძლებ იმ ადგილით სარგებლობას.
- ლაშქარი, უგულებელმყოფელი თუნდაც ერთისა ცხრანაირ ადგილზე ბრძოლის წესთაგან, ვერ ჩაითვლება ბრძანებელთა ბრძოლის შესაფერ ლაშქრად. ჯარი მბრძანებელთა მბრძანებლისა ისე უტევს თუნდაც ძლიერ სამეფოს, რომ მტერი ვერც კი ასწრებს საკმაო ლაშქრის შეკრებას; ისე აფრთხობს ძალოვანებით თავის მეტოქეთ, რომ ისინი ვერც კი ბედავენ შეკავშირებას.
- ამიტომ, არც ესწრაფვიან შეკრან კავშირი ცისქვეშეთის სხვა მებრძოლებთან და არც ნერგავენ თავისი ძალის დასაყრდენს სხვათა ქვეყანაში, თავადვე ისე იზრდებიან და ძლიერდებიან, რომ მათ ძლიერებას ძალუმს დაამხოს მტრის ქალაქები და მყის შემუსროს მეტოქეთა მთელი ქვეყნები.
- აჯილდოვებენ და არ იცავენ მიღებულ ადათს, სცემენ ბრძანებებს და არ სჭირდებათ მისდიონ მიღებულ წესებს, განაგებენ მთელ ჯარს მარჯვედ, ისე ვით ერთ კაცს.
- მეომართ მიეც საბრძოლო დავალება, მაგრამ ნუ გაუმჟღავნებ მთავარ ჩანაფიქრს; ელაპარაკე საფრთხის შესახებ, მაგრამ ნურას გაუმხელ სარგებლის შესახებ.
- გადაისროლე შენი მებრძოლნი უხიფათეს ადგილებში და ისინი გადარჩებიან; გაატარე შენი მეომარნი საბედისწერო გზებზე და ისინი იცოცხლებენ.
- მხოლოდ ჯარს, მოხვედრილს უდიდეს საფრთხეში, ძალუმს დამარცხების გამარჯვებად შემობრუნება.
- ამიტომ სარდლობის საქმეში მთავარია: გულდასმით და ზუსტად განჭვრიტო მეტოქის ზრახვანი, შემდეგ მთელი

შენი ძალები ერთბაშად მტრისაკენ ისე მიმართო, რომ ათას ლი-ზეც შესაძლოა მოაშთო მათი სარდალი. ამას ჰქვია უნარი საქმის ოსტატურად გასრულებისა.

- ამიტომ იმ დღეს, როცა გადაწყვეტ საომრად დაძვრას, ჩაკეტე ყველა სასახლვრო კარი, გააუქმე ყველა გაცემული საშვი, აკრძალე უცხო დესჰანთა მიმოსვლა და მყის დაიწყე სასახლეში გულდასმით ბჭობა, რომ საბოლოოდ აწონ-დაწონო საქმის წარმართვის ყოველი მხარე.
- თუ მტერს რომელიმე კარი ღია აქვს, არ დააყოვნო, სწრაფად შეიჭერ, ჯერ ხელში იგდე მისთვის ყველაზე ძვირფასი რამ ისე, რომ ნურც დაუთქვავ ბრძოლის დროსა და დღეს.
- ნუ დაიჟინებ ერთ რომელიმე ხერხს, მოქნილად ცვალები შენი ბრძოლის გზა მტრის მოქმედების შესაბამისად.
- ამიტომ მტერთან ჯერ იყავ გაუბედავი, ისე ვით მორცხვი ქალწული, ხოლო, როგორც კი გაგეხსნება შეტევისათვის, მოწყდი გასხლეტილი კურდღლის სისწრაფით, ისე რომ, თავდაცვაც კი ვერ მოასწროს.

XII. Seteva cecxliT

suen Z'-im Tqva

- ჩვეულებრივ, არსებობს ცეცხლით შეტევის ხუთი გზა: პირველია – როცა წვავენ მტრის ლაშქრის მეომართ; მეორეა – როცა წვავენ მტრის ლაშქრის მარაგს; მესამეა – როცა წვავენ მტრის ლაშქრის ალალს.

- მეოთხეა – როცა წვავენ მტრის ლაშქრის საწყობებს; მეხუთეა – როცა წვავენ ლაშქრის სასურსათე გზებს.

- ცეცხლის წასაკიდებლად უნდა იყოს ყველა საშუალება სან-

თები მასალა ყოველ ჟამს უნდა გქონდეს ხელთ.

- ცეცხლით შეტევას აქვს თავისი დრო, ხანძრის გაჩენას აქვს თავისი ჟამი. დროა, როცა ამინდი ძალზე მშრალია; ჟამია, როცა მთვარე იმყოფება ძ'-ის, ფი-ს, ი-ს ან ჭენ-ის²⁶ თანავარსკვლავედებში, რადგან მთვარის ამ ვარსკვლავებში გავლისას მუდამ ქარიანი დღეები იცის.
- ჩვეულებრივ, ცეცხლით შეტევის ხუთივე გზას ყოველთვის ჭირდება ჯარის მოქმედების შესაფერისი მხარდაჭერაც.
- თუ ცეცხლს მტრის ბანაკს შიგნიდან მოსდებ, სწრაფად და მარჯვედ უნდა დაიჭირო მხარე გარედან.
- თუ ცეცხლის ენები უკვე ავარდა მაგრამ მტრის ჯარში

მაინც სიმშვიდეა, ჯერ ნუ შეუტევ, ფხიზლად იცადე და როცა ალი უდიდესად აგიზგიზდება, იმოქმედე ვითარებისამებრ, თუ შეიძლება შეტევა მყის შეუტეი, თუ არა ჯერ დარჩი ადგილზე.

- თუ შეგიძლია ცეცხლი მტერს გარედან მისცე, აღარ ელოდო მის ბანაკში რაიმე არეულობას, პირდაპირ მიუხედავ, როგორც კი მოვა ხელსაყრელი დრო.
- თუ ცეცხლს მიუშვებ ქარის ქროლის მიმართულებით, ნუ შეუტევ ქარის საწინააღმდეგო მიმართულებით.
- როდესაც ქარი დღისით დიდხანს ქრის, ღამით ის შეიძლება ადვილად ჩადგეს.
- საერთოდ, ჯარმა ყოველთვის უნდა იცოდეს ცეცხლით შეტევის ხუთივე გზა და მუდამ ფრთხილად ელოდოს ხელსაყრელ დრო-ჟამს.
- ამიტომაც, შეტევის ცეცხლით მხარდაჭერისას შედეგი აშკარაზე აშკარაა, შეტევის წყლით მხარდაჭერისას შედეგი ძლიერზე ძლიერია; მაგრამ წყალს შეუძლია წალეკოს და გათიშოს და არ შეუძლია წარსტაცოს და მოსპოს.
- როცა ბრძოლაში გამარჯვებული იპყრობს მტრის მიწებსა და ქალაქებს, მაგრამ ვერაფრით ახერხებს განამტკიცოს მძიმე ომით მონაპოვარი, ეს უკვე ავბედობის მოახლოების ნიშანია და ეწოდება: ფუჭი ომი და ამას ბრძოლა.
- ამიტომ ამბობენ: გონიერი მბრძანებელი ყოველთვის წინდახედულად აწყობს ომის გეგმებს, კარგი სარდალი კი მუდამ გულდასმით ასრულებს მათ.
- ქვეყნის საქმისთვის უსარგებლოდ ნუ იმოქმედებ, წარმატებაში დაურწმუნებლად ლაშქარს ნუ დაძრავ, გარდაუვალი საფრთხის გარეშე ომს ნუ დაიწყებ.
- მბრძანებელი წუთიერი მრისხანების გამო ომს არ უნდა იწყებდეს; სარდალი წამიერი ბრახის გამო ბრძოლაში არ უნდა ებმებოდეს.
- როცა ეს ხელსაყრელია – იმოქმედე, როცა არა – შე-

ჩერდი.

- მრისხანება შეიძლება სიხარულმა შეცვალოს, ბრაზი შეიძლება მხიარულებლად იქცეს, დაღუპულ ქვეყანას კი ვერავინ აღადგენს, დახოცილ ხალხს ველარავინ გააცოცხლებს.
- ამიტომ ომის საქმეში გონიერი მბრძანებელი ფრთხილზე-ფრთხილია, კარგი სარდალი ფხიზელზე-ფხიზელია. ესაა გზა ქვეყნის სიმშვიდისა, ესაა წესი ჯარის სიმრთელისა.

XIII. jaSuSTa gamoyeneba.

suen Z'-im Tqva:

- ჩვეულებრივ, როდესაც ძრავენ ათი ათას კაცთან ლაშქარს და უშვებენ ათას ლიე-ზე მტერთან საომრად, ხალხის თავზე დაკისრებული ომის ხარჯები, ხაზინის ყველა გასავალთან ერთად დღეში შეადგენს ათას ცალ ოქროს; არეულობა ისადგურებს შიგნით და გარეთ, შორეულ გზებზე სირბილით ქანცი ძვრებათ მებარგულებად გამწესებულებს, ველარ ახერხებენ ჩვეულებრივად საქმიანობას შვიდასი ათასი გლეხის ოჯახი.
- წლობით იცავენ მხარეები თავს ერთურთისაგან, რათა მზად იყვნენ გადამწყვეტი ბრძოლის იმ ერთი დღისთვის. ამიტომ, ვისაც ჯაშუშთათვის ენანება ფული, წოდება ან გასამრჯელო და ამის გამო არ უწყის მტრისა საქმენი, ის მეტისმეტად უწყალოა თავის ქვეყნისთვის, ის უფერული სარდალია თავის ლაშქრისთვის, ის უუნარო დამხმარეა თავისი მბრძანებლისა, ის ვერაფერი მპყრობელია გამარჯვებისა.
- ამიტომ, თუ გონიერი მბრძანებელი ან ნიჭიერი სარდალი ლაშქრის დაძვრისთანავე ამარცხებს მტერს, წარმატებებითაც მუდამ აჭარბებს სხვებს, ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ

მან წინასწარ უწყის ყოველივე მტრის შესახებ.

- ცნობებს მტრის შესახებ წინასწარ ვერ შეიტყობ სულთაგან და ღმერთთაგან, ვერც მოიპოვებ მსგავს საქმეებში მიბაძვისაგან, ვერც გაიგებ ვარსკვლავებზე მკითხავთა და გამოძივლელთაგან, მათ მიიღებ მხოლოდ იმ პირთაგან, ვინც კარგად უწყის შენი მტრის საქმენი.
- ამიტომ გამოყენების მიხედვით არსებობს ხუთნაირი ჯაშუში: ადგილობრივი, შიდა მოქცეული, განწირული და მობრუნებული. ხუთნაირივე ჯაშუშის ფარულ ქმედებას ვერავინ უნდა გაუგოს გზა-კვალი, მათი გამოყენების იღუმალის წესნი კი უძვირფასესი იარაღია მბრძანებლის ხელში.
- ადგილობრივი ჯაშუში ჰქვია მტრის ქვეყნის მცხოვრებს, რომელსაც ჩვენ ვიყენებთ;
- შიდა ჯაშუში ჰქვია მტრის კარის მოხელეს, რომელსაც ჩვენ ვიყენებთ.
- მოქცეული ჯაშუში ჰქვია მტრისავე ჯაშუშს, რომელსაც ჩვენ ვიყენებთ;
- განწირული ჯაშუში ჰქვია ჩვენს ჯაშუშს, რომელიც განზრახ ავრცელებს რა ცრუ ხმებს, უახლოვდება მტრის კარს და მოახსენებს ჩვენ მიერ შეთხზულ ყალბ ცნობებს.
- მობრუნებული ჯაშუში ჰქვია ჩვენს ჯაშუშს, რომელიც ბრუნდება მტრის ზურგიდან რაიმე ცნობით.
- ამიტომ მთელ ლაშქარში არ არსებობს კავშირში უახლოესი, ვიდრე ჯაშუშებთან; არ არსებობს ჯილდო უდიდესი, ვიდრე ჯაშუშთათვის; არ არსებობს საქმე უსაიდუმლოესი, ვიდრე ჯაშუშთა.
- ვინც არაა ბრძენი და შორსმჭვრეტელი, ვერ გამოიყენებს ჯაშუშებს, ვინც არაა მოწყალე და გულუხვი, ვერავის მიუგზავნის ჯაშუშებს; ვინც არაა ფაქიზი და გამჭრიახი, ვერ ისარგებლებს ჯაშუშთა ცნობებით.
- ო, სიფაქიზე, ო, დახვეწილობავ, არ არსებობს ადგილი და აჟამი ჯაშუშობა რომ შეუძლებელი იყოს.

- თუ ჯაშუშს საქმე არც დაუწყია, საიღუმლო კი უკვე გამჟღავნდა, მაშინ ისიც და მისგან ამ საქმის ყველა გამგებიც უნდა მოიშთონ.
- ჩვეულებრივ, როცა აპირებ შეუტო მტრის ჯარს, დაესხა მის ქალაქს ან მოაშთო მისი კაცი, ჯერ საჭიროა გაიგო სახელები მეტოქის ჯარის მეთაურისა, უახლოესი თანაშემწეებისა, მეკავშირე განმგებლისა, კარის მცველისა და მუდმივი სტუმრებისა. დაავალე შენს ჯაშუშს დაწვრილებით და ზუსტად გაიგოს ეს ყველაფერი.
- დროულად უნდა შენიშნო შენს დასაზვერად მოგზავნილი მტრის ყველა ჯაშუში, მაშინვე უნდა მოისყიდო და დაიყოლიო უხვი სარგებლით, ხოლო, როგორც კი გადაიბირებ, შეგიძლია თავისუფლად გაუშვა უკან. ამგვარად შეძლებ გაიჩინო და გამოიყენო მოქცეული ჯაშუში. მისი წყალობით ყოველთვის ზუსტად გაიგებ მტრის ქვეყნის ამბებს და ამად ადვილად შეძლებ გაიჩინო და გამოიყენო ადგილობრივი და შიდა ჯაშუშნიც. მოქცეული ჯაშუშისავე წყალობით დროზე გაიგებ რა მტრის ქვეყნის ამბებს, ყოველთვის შეძლებ საჭირო ყალბი ცნობების მიცემას შენი მტრისათვის შენივე განწირული ჯაშუშის ხელით. კარგად გაიგებ რა მტრის ქვეყნის ამბებს, შეძლებ ყოველთვის დროულად მიიღო მობრუნებული ჯაშუშის მიერ მოტანილი ყოველი ცნობაც.
- ხუთნაირივე ჯაშუშის საქმე თვით მბრძანებელმა დაწვრილებით უნდა უწყოდეს, ხოლო, რადგანაც უმთავრეს ცნობებს იგებენ მხოლოდ მოქცეული ჯაშუშისაგან, არ შეიძლება რომ არ მიეცეს მას ყოველთვის ყველაზე უგულუხვესი ჯილდო.
- ძველად ინ-ის²⁷ სამეფოს აღმავლობისას, ი ჭ'-ი ჯაშუშობდა ინ-ისთვის სია-ს²⁸ სამეფოში; ჭოუ-ს²⁹ სამეფოს აღმავლობისას ლუ ი ჯაშუშობდა ჭოუ-სთვის ინ-ის სამეფოში. ამიტომ მხოლოდ გონიერ მბრძანებელსა და ბრძენ სარდალს

შეუძლია გამოიყენოს უჭკვიანესი ხალხი თავის ჯაშუშად და ამად უცილობლად მიაღაწიოს დიდ წარმატებას.

- ჯაშუშთა გამოყენება ყოველთვის უმთავრეს საქმეთაგანია ომში. მას ეყრდნობა მთელი ჯარის ყველა ქმედება.

SeniSvnebi

1. ცი. უ, ჩუ, ვეი - ჭოუ-ს ეპოქის (ძვ. წ. XI საუკუნიდან 221 წ-მდე) ერთმანეთთან მებრძოლი მცირე ჩინური სამეფოები, ცინ შ'ხუანგ ტი-ს მიერ მათი გაერთიანებისა და პირველი ჩინური იმპერიის შექმნამდე.
2. იგულისხმება ხალხის სიკვდილ-სიცოცხლე.
3. იგულისხმება სახელმწიფოს ყოფნა-არყოფნა.
4. იგულისხმება წელიწადის დროთა ცვლა.
5. ლიე ან ლი - ჩინური სიგრძის საზომი ერთეული უდრის 1/2 კმ-ს.
6. ჭუნ-ი - ძველი ჩინური საწყაო ერთეული, უდრიდა დაახლოებით 640 ლიტრს.
7. ტან-ი - ძველი ჩინური საწყაო ერთეული, უდრიდა დაახლოებით 100 ლიტრს.
8. ძველად ჩინეთში, ციხე სიმაგრეების იერიშის დროს, ციხის დამცველთა მიერ ნასროლი ქვებისა და ისრებისაგან თავდასაცავად, მოიერიშეები იყენებდნენ ერთგვარ ოთხთვალას (ფვენვენ-ი), რმოდის თავზეც ხარის ტყავი იყო გადაჭიმული, ხოლო მის ქვეშ ათ კაცს შეეძლო თავის შეფარება და ნელ-ნელა ციხის კედელთან მიახლოება.
9. მოიერიშეები ციხე-სიმაგრის კედლის პირდაპირ აზვინებდნენ მაღალ მიწაყრილებს (ძუინ), უფრო მოხერხებულად შეტევის და ციხის კედელზე გადასვლის მიზნით.
10. იგულისხმება ადგილის რელიეფი.
11. ი - ძველი ჩინური წონის ეთეული, უდრიდა დაახლოებით 750 გრამს.
12. ჭუ - ძველი ჩინური წონის ერთეული, უდრიდა დაახლოებით 1.3 გრამს
13. ჟენი - ძველი ჩინური სიგრძის საზომი ერთეული, უდრიდა დაახლოებით 2.3 მეტრს.
14. იგულისხმება ტრადიციული ჩინური მუსიკის ხუთტონი-

ანი გამა.

15. იგულისხმება: ცისფერი (ან მწვანე), ყვითელი, წითელი, თეთრი და შავი.
16. იგულისხმება: მჟავე, მლაშე, ცხარე, მწარე, ტკბილი.
17. ძველ ჩინელთა წარმოდგენით სამყარო ხუთი საწყისის – ხის, ცეცხლის, მიწის, ლითონისა და წყლის ერთობაა, რომლებიც ერთმანეთს შობენ და სძლევენ.
18. იგულისხმება წელიწადის ოთხი დრო.
19. იგულისხმება ხეობები, სადაც მოიპოვება წყალი და იზრდება მცენარეულობა.
20. იგულისხმება, რომ ჯარის ნაპირისაგან შორს დაბანაკებისას, მოწინააღმდეგე ადვილად გაბედავს წყლის გადმოლახვას. გარდა ამისა საჭიროების შემთხვევაში საკუთარ ჯარსაც უნდა დაუტოვო საკმაო სამანევრო ადგილი.
21. იგულისხმება, რომ აღმა დაბანაკებულ მოწინააღმდეგეს შეუძლია მიუშვას წყლი და წალეკოს დაბლა დაბანაკებული, ან მოწამლოს ქვედა დინება.
22. ხუანგ ტი - ჩინეთის უძველეს ტომთა ლეგენდარული ბელადი, მისი და მეორე ლეგენდარული ბელადის - იენ ტი-ს შთამომავლად თვლიან თავს ხანები - დღევანდელი ჩინეთის ძირთადი ეროვნება.
23. იგულისხმება ამინდისა და ბრძოლის ველის პირობების ხელსაყრელად გამოყენების ცოდნა.
24. ჭუან ჭუ - ჩუენციუს პერიოდის უს სამეფოს გმირი მებრძოლი.
25. ცაო კუი - ჩუენციუს პერიოდის ლუს სამეფოს გმირი მებრძოლი.
26. ძ'-ი, პი, ი, ჭენ-ი - თანავარსკვლავედთა სახელები ძველ ჩინურ. ასტრონომიაში, თანმიმდევრულად შეესაბამებიან ახლანდელი მშვილდოსნის, პეგას-ანდრომედის, ფიალა-ჰიდრის და ყორნის თანავარსკვლავედებს.
27. ინ-ი ანუ შან-ი, უძველესი ჩინური სამეფო (ძვ. წ. XVI-

XI საუკუნეებში) აღმოცენდა სიას სამეფოს დამხობის შემდეგ.

28. სია, უძველესი ჩინური სამეფო ძვ.წ. XXI-XVI საუკუნეებში.

29. ჭოუ, უძველესი ჩინური სამეფო ძვ. წ. XI საუკუნეში, აღმოცენდა ინის სამეფოს დამხობის შემდეგ.

禘祖雷译于斐济

1999.03.08

Sun Tzu
The Art of War

孙子兵法

Preface to Sun Tzu's ART OF WAR by Cao Cao*

I hear that there were sharp bows in the ancient time. They are called ‘ample weapons’ in *the Analects of Confucius*, and ‘forces’ in eight policies of *the Classic of Documents*. It says ‘The general will be happy if the army is loyal to him’ in *the Book of Changes*, and ‘the valiant king likes to equip his army’ in *the Book of Songs*. All of these three kings Huangdi, Tang and Wu used enginery to retrieve the world. It says ‘The man who kills others on purpose will be killed’ in *the Law of Sima*. The kingdom only depending on forces or morality to be managed would go to death. The kings Fuchai and Yan belonged to such cases. The saint packs away the weapons in the weekdays and uses them just when there is no other way to solve the problems.

I have read a lot of military strategy in the books of tactics. I think Sun Wu’s book is the most profound. Sun Tzu is a man of kingdom Qi, and his name is Wu. He wrote *the Art of War* including thirteen chapters for the king Helü of kingdom Wu. He trained women and made soldiers to be generals. He captured the powerful county Ying of kingdom Chu in the west, and also threatened kingdoms Qi and Jin to the north. Sun Bin after more than one hundred years is Sun Wu’s offspring.

I have made a thorough study on strategy and tactics, and I think Sun Tzu is so foresighted that his thought should not be misunderstood. Based on the common people cannot explain his tactics in precise terms, and the article is full of rich and enigmatic sentences, I decide to make an commentary on the book in order to have the gist of his thought got popular for a long period of time.

* **Cáo Cǎo** (155 – March 15, 220) was a warlord and the penultimate Chancellor of the Eastern Han Dynasty who rose to great power during its final years in ancient China. As one of the central figures of the Three Kingdoms period, he laid the foundations for what was to become the Kingdom of Wei (also known as Cáo Wèi) and was posthumously titled **Emperor Wu of Wei**. Although often portrayed as a cruel and merciless tyrant, Cao Cao has also been praised as a brilliant ruler and military genius who treated his officers like his family. Cao Cao wrote a commentary on *The Art of War* by Sun Tzu and Cao Cao's work became the most cited version. Cao Cao was also skilled in poetry, the martial arts, and wrote many war journals.

THE ART OF WAR

CHAPTER I

Estimates

War is a matter of vital importance to the state; a matter of life or death, the toad either to survival or to ruin. Hence, it is imperative that it be studied thoroughly.

Therefore, appraise it in terms of the five fundamental factors and make comparisons of the various conditions of the antagonistic sides in order to ascertain the results of a war. The first of these factors is politics; the second, weather; the third, terrain; the fourth, the commander; and the fifth, doctrine. Politics means the thing which causes the people to be in harmony with their ruler so that they will follow him in disregard of their lives and without fear of any danger. Weather signifies night and day, cold and heat, line days and rain, and change of seasons. Terrain means distances, and refers to whether the ground is traversed with ease or difficulty and

to whether it is open or constricted, and influences your chances of life or death. The commander stands for the general's qualities of wisdom, sincerity, benevolence, courage, and strictness. Doctrine is to be understood as the organization of the army, the gradations of rank among the officers, the regulation of supply mutes, and die provision of military materials to the army.

These five fundamental factors are familiar to every general. Those who master them win; those who do not are defeated. Therefore, in laying plans, compare the following seven elements, appraising them with the utmost care.

- 1 Which ruler is wise and more able?
- 2 Which commander is more talented?
- 3 Which army obtains the advantages of nature and the terrain?
- 4 In which army are regulations and instructions better carried out?
- 5 Which troops are stronger?
- 6 Which army has the better-trained officers and men?
- 7 Which army administers rewards and punishments in a more enlightened and correct way?

By means of these seven elements, I shall be able to forecast which side will be victorious and which will be defeated.

The general who heeds my counsel is sure to win. Such a general should be retained in command. One who ignores my counsel is certain to be defeated. Such a one should be dismissed.

Having paid attention to my counsel and plans, the general must create a situation which will contribute to their accomplishment. By 'situation' I mean he should take the field situation into consideration and act in accordance with what is advantageous.

All warfare is based on deception. Therefore, when capable of attacking, feign incapacity; when active in moving troops, feign inactivity. When near the enemy, make it seem that you are far away; when far away, make it seem that you are near. Hold out

baits to lure the enemy. Strike the enemy when he is in disorder. Prepare against the enemy when he is secure at all points. Avoid the enemy for the time being when he is stronger. If your opponent is of choleric temper, try to irritate him. If he is arrogant, try to encourage his egotism. If the enemy troops are well prepared after reorganization, try to wear them down. If they are united, try to sow dissension among them. Attack the enemy where he is unprepared, and appear where you are not expected. These are the keys to victory for a strategist. It is not possible to formulate them in detail beforehand.

Now, if the estimates made before a battle indicate victory, it is because careful calculations show that your conditions are more favorable than those of your enemy; if they indicate defeat, it is because careful calculations show that favorable conditions for a battle are fewer. With more careful calculations, one can win; with less, one cannot. How much less chance of victory has one who makes no calculations at all! By this means, one can foresee the outcome of a battle.

CHAPTER 2

Waging War

In operations of war — when one thousand fast four-horse chariots, one thousand heavy chariots, and one thousand mail-clad soldiers are required; when provisions are transported for a thousand ii; when there are expenditures at home and at the front, and stipends for entertainment of envoys and advisers — the cost of materials such as glue and lacquer, and of chariots and armour, will amount to one thousand pieces of gold a day. One hundred thousand troops may be dispatched only when this money is in hand.

A speedy victory is the main object in war. If this is long in coming, weapons are blunted and morale depressed. If troops are attacking cities, their strength will be exhausted. When the army engages in protracted campaigns, the resources of the state will fall short. When your weapons are dulled and ardour dampened, your strength exhausted and treasure spent, the chieftains of the neighbouring states will take advantage of your crisis to act. In that case, no man, however wise, will be able to avert the disastrous consequences that ensue. Thus, while we have heard of stupid haste in war, we have not yet seen a clever operation that was prolonged. For there has never been a protracted war which benefited a country. Therefore, those unable to understand the evils inherent in employing troops are equally unable to understand the advantageous ways of doing so.

Those adept in waging war do not require a second levy of conscripts or more than two provisioning. They carry military equipment from the homeland, but rely on the enemy for provisions. Thus, the army is plentifully provided with food.

When a country is impoverished by military operations, it is due to distant transportation; carrying supplies for great distances renders the people destitute. Where troops are gathered, prices go up. When prices rise, the wealth of the people is drained away. When wealth is drained away, the people will be afflicted with urgent and heavy exactions. With this loss of wealth and exhaustion of strength the households in the country will be extremely poor and seven-tenths of their wealth dissipated. As to government expenditures, those due to broken-down chariots, worn-out horses, armour and helmets, bows and arrows, spears and shields, protective mantles, draft oxen, and wagons will amount to 60 percent of the total.

Hence, a wise general sees to it that his troops feed on the enemy, for one *zhong* of the enemy's provisions is equivalent to twenty of one's own and one *shi* of the enemy's fodder to twenty *shi* of one's own.

In order to make the soldiers courageous in overcoming the enemy, they must be roused to anger. In order to capture more booty from the enemy, soldiers must have their rewards.

Therefore, in chariot fighting when more than ten chariots are captured, reward those who take the first. Replace the enemy's flags and banners with your own, mix the captured chariots with yours, and mount them. Treat the prisoners of war well, and care for them. This is called 'winning a battle and becoming stronger'.

Hence, what is valued in war is victory, not prolonged operations. And the general who understands how to employ troops is the minister of the people's fate and arbiter of the nation's destiny.

CHAPTER 3

Offensive Strategy

Generally, in war the best policy is to take a state intact; to ruin it is inferior to this. To capture the enemy's entire army is better than to destroy it; to take intact a regiment, a company, or a squad is better than to destroy them. [Regiment, company, and squad are *lu*, *zu*, and *wu* in Chinese. In ancient China, five hundred soldiers made up a *lu*, one hundred a *zu*, and five a *wu*.] For to win one hundred victories in one hundred battles is not the acme of skill. To subdue the enemy without fighting is the supreme excellence.

Thus, what is of supreme importance in war is to attack the enemy's strategy. Next best is to disrupt his alliances by diplomacy. The next best is to attack his army. And the worst policy is to attack cities. Attack cities only when there is no alternative because to prepare big shields and wagons and make ready the necessary arms and equipment require at least three months, and to pile up earthen ramps against the walls requires an additional three months. The general, unable to control his impatience, will order his troops to swarm up the wall like ants, with the result that one-third of them will be killed without taking the city. Such is the calamity of attacking cities.

Thus, those skilled in war subdue the enemy's army without battle. They capture the enemy's cities without assaulting them and overthrow his state without protracted operations. Their aim is to take all under heaven intact by strategic considerations. Thus,

their troops are not worn out and their gains will be complete. This is the art of offensive strategy.

Consequently, the art of using troops is this: When ten to the enemy's one, surround him. When five times his strength, attack him. If double his strength, divide him. If equally matched, you may engage him with some good plan. If weaker numerically, be capable of withdrawing. And if in all respects unequal, be capable of eluding him, for a small force is but booty for one more powerful if it fights recklessly.

Now, the general is the assistant to the sovereign of the state. If this assistance is all—embracing, the state will surely be strong; if defective, the state will certainly be weak.

Now, there are three ways in which a sovereign can bring misfortune upon his army:

1 When ignorant that the army should not advance, to order an advance; or when ignorant that it should not retire, to order a retirement. This is described as 'hobbling the army'.

2 When ignorant of military affairs, to interfere in their administration. This causes the officers to be perplexed.

3 When ignorant of command problems, to interfere with the direction of fighting. This engenders doubts in the minds of the officers.

If the army is confused and suspicious, neighbouring rulers will take advantage of this and cause trouble. This is what is meant by: 'A confused army leads to another's victory'.

Thus, there are five points in which victory may be predicted:

1. He who knows when he can fight and when he cannot will be victorious.
2. He who understands how to fight in accordance with the strength of antagonistic forces will be victorious.
3. He whose ranks are united in purpose will be victorious.
4. He who is well prepared and lies in wait for an enemy who is not well prepared will be victorious.

5. He whose generals are able and not interfered with by the sovereign will be victorious.

It is in these five matters that the way to victory is known. Therefore, I say: Know the enemy and know yourself, in a hundred battles, you will never be defeated. When you are ignorant of the enemy but know yourself, your chances of winning or losing are equal. If ignorant both of your enemy and of yourself, you are sure to be defeated in every battle.

CHAPTER 4

Dispositions

The skilful warriors in ancient times first made themselves invincible and then awaited the enemy's moment of vulnerability. Invincibility depends on oneself, but the enemy's vulnerability on himself. It follows that those skilled in war can make themselves invincible but cannot cause an enemy to be certainly vulnerable. Therefore, it can be said that, one may know how to win, but cannot necessarily do so.

Defend yourself when you cannot defeat the enemy, and attack the enemy when you can. One defends when his strength is inadequate; he attacks when it is abundant. Those who are skilled in defence hide themselves as under the ninefold earth; [in ancient China, the number nine was used to signify the highest number.] Those in attack flash forth as from above the ninefold heavens. Thus, they are capable both of protecting themselves and of gaining a complete victory.

To foresee a victory which the ordinary man can foresee is not the acme of excellence. Neither is it if you triumph in battle and are universally acclaimed 'expert', for to lift an autumn down requires no great strength, to distinguish between the sun and moon

is no test of vision, to hear the thunderclap is no indication of acute hearing. In ancient times, those called skilled in war conquered an enemy easily conquered. And, therefore, the victories won by a master of war gain him neither reputation for wisdom nor merit for courage. For he wins his victories without erring. Without erring he establishes the certainty of his victory; he conquers an enemy already defeated. Therefore, the skilful commander takes up a position in which he cannot be defeated and misses no opportunity to overcome his enemy. Thus, a victorious army always seeks battle after his plans indicate that victory is possible under them, whereas an army destined to defeat fights in the hope of winning but without any planning. Those skilled in war cultivate their policies and strictly adhere to the laws and regulations. Thus, it is in their power to control success.

Now, the elements of the art of war are first, the measurement of space; second, the estimation of quantities; third, calculations; fourth, comparisons; and fifth, chances of victory. Measurements of space are derived from the ground. Quantities derive from measurement, figures from quantities, comparisons from figures, and victory from comparisons. Thus, a victorious army is as one *yi* [an ancient Chinese weight, approximately equivalent to 24 ounces] balanced against a grain, and a defeated army is as a grain balanced against one *yi*.

It is because of disposition that a victorious general is able to make his soldiers fight with the effect of pent-up waters which, suddenly released, plunge into a bottomless abyss.

CHAPTER 5

Posture of Army

Generally management of a large force is the same as management of a few men. It is a matter of organization. And to direct a large force is the same as to direct a few men. This is a matter of formations and signals. That the army is certain to sustain the enemy's attack without suffering defeat is due to operations of the extraordinary and the normal forces. Troops thrown against the enemy as a grindstone against eggs are an example of a solid acting upon a void.

Generally, in battle, use the normal force to engage and use the extraordinary to win. Now, the resources of those skilled in the use of extraordinary forces are all infinite as the heavens and earth, as inexhaustible as the flow of the great rivers, for they end and recommence — cyclical, as are the movements of the sun and moon. They die away and are reborn — recurrent, as are the passing seasons. The musical notes are only five in number, but their combination gives rise to so numerous melodies that one cannot hear them all. The primary colours are only five in number, but their combinations are so infinite that one cannot visualize them all. The flavours are only five in number, but their blends are so various that one cannot taste them all. In battle, there are only the normal and extraordinary forces, but their combinations are limitless; none can comprehend them all. For these two forces are mutually reproductive. It is like moving in an endless circle. Who can exhaust the possibility of their combination?

When torrential water tosses boulders, it is because of its momentum; when the strike of a hawk breaks the body of its prey, it is because of timing. Thus, the momentum of one skilled in war is overwhelming, and his attack precisely timed. His potential is that of a fully drawn crossbow; his timing, that of the release of

the trigger.

In the tumult and uproar, the battle seems chaotic, but there must be no disorder in one's own troops. The battlefield may seem in confusion and chaos, but one's array must be in good order. That will be proof against defeat. Apparent confusion is a product of good order; apparent cowardice, of courage; apparent weakness, of strength. Order or disorder depends on organization and direction; courage or cowardice on circumstances; strength or weakness on tactical dispositions. Thus, one who is skilled at making the enemy move does so by creating a situation, according to which the enemy will act. He entices the enemy with something he is certain to want. He keeps the enemy on the move by holding out bait and then attacks him with picked troops.

Therefore, a skilled commander seeks victory from the situation and does not demand it of his subordinates. He selects suitable men and exploits the situation. He who utilizes the situation uses his men in fighting as one rolls logs or stones. Now, the nature of logs and stones is that on stable ground they are static; on a slope, they move. If square, they stop; if round, they roll. Thus, the energy of troops skilfully commanded in battle may be compared to the momentum of round boulders which roll down from a mountain thousands of feet in height.

CHAPTER 6

Void and Actuality

Generally he who occupies the field of battle first and awaits his enemy is at ease, and he who comes later to the scene and rushes into the fight is weary. And, therefore, those skilled in war bring the enemy to the field of battle and are not brought there by him. One able to make the enemy come of his own accord does so by offering him some advantage. And one able to stop him from coming does so by preventing him. Thus, when the enemy is at ease be able to tire him, when well fed to starve him, when at rest to make him move.

Appear at places which he is unable to rescue; move swiftly in a direction where you are least expected.

That you may march a thousand *li* without tiring yourself is because you travel where there is no enemy. To be certain to take what you attack is to attack a place the enemy does not or cannot protect. To be certain to hold what you defend is to defend a place the enemy dares not or is not able to attack. Therefore, against those skilled in attack, the enemy does not know where to defend, and against the experts in defence, the enemy does not know where to attack.

How subtle and insubstantial, that the expert leaves no trace. How divinely mysterious, that he is inaudible. Thus, he is master of his enemy's fate. His offensive will be irresistible if he makes for his enemy's weak positions; he cannot be overtaken when he withdraws if he moves swiftly. When I wish to give battle, my enemy, even though protected by high walls and deep moats, cannot help but engage me, for I attack a position he must relieve. When I wish

to avoid battle, I may defend myself simply by drawing a line on the ground; the enemy will be unable to attack me because I divert him from going where he wishes.

If I am able to determine the enemy's dispositions while, at the same time, I conceal my own, then I can concentrate my forces and his must be divided. And if! concentrate while he divides, I can use my entire strength to attack a fraction of his. Therefore, I will be numerically superior. Then, if I am able to use many to strike few at the selected point, those I deal with will fall into hopeless straits. The enemy must not know where I intend to give battle. For if he does not know where I intend to give battle, he must prepare in a great many places. And when he prepares in a great many places, those I have to fight will be few. For if he prepares to the front, his rear will be weak, and if to the rear, his front will be fragile. If he strengthens his left, his right will be vulnerable, and if his right, there will be few troops on his left. And when he sends troops everywhere, he will be weak everywhere. Numerical weakness comes from having to guard against possible attacks; numerical strength from forcing the enemy to make these preparations against us.

If one knows where and when a battle will be fought, his troops can march a thousand li and meet on the field. But if one knows neither the battleground nor the day of battle, the left will be unable to aid the right and the right will be unable to aid the left, and the van will be unable to support the rear and the rear, the van. How much more is this so when separated by several tens of li or, indeed, by even a few! Although I estimate the troops of *Yüe* as many, of what benefit is this superiority with respect to the outcome of war? Thus, I say that victory can be achieved. For even if the enemy is numerically stronger, I can prevent him from engaging.

Therefore, analyse the enemy's plans so that you will know his shortcomings as well as strong points. Agitate him in order to ascertain the pattern of his movement. Lure him out to reveal his

dispositions and ascertain his position. Launch a probing attack in order to learn where his strength is abundant and where deficient. The ultimate in disposing one's troops is to conceal them without ascertainable shape. Then the most penetrating spies cannot pry nor can the wise lay plans against you. It is according to the situations that plans are laid for victory, but the multitude does not comprehend this. Although everyone can see the outward aspects, none understands how the victory is achieved. Therefore, when a victory is won, one's tactics are not repeated. One should always respond to circumstances in an infinite variety of ways.

Now, an army may be likened to water, for just as flowing water avoids the heights and hastens to the lowlands, so an army should avoid strength and strike weakness. And as water shapes its flow in accordance with the ground, so an army manages its victory in accordance with the situation of the enemy. And as water has no constant form, there are in warfare no constant conditions. Thus, one able to win the victory by modifying his tactics in accordance with the enemy situation may be said to be divine. Of the five elements [water, fire, metal, wood and earth], none is always predominant; of the four seasons, none lasts forever; of the days, some are long and some short, and the moon waxes and wanes. That is also the law of employing troops.

CHAPTER 7

Manoeuvring

Normally, in war, the general receives his commands from the sovereign. During the process from assembling the troops and mobilizing the people to blending the army into a harmonious entity and encamping it, nothing is more difficult than the art of manoeuvring for advantageous positions. What is difficult about it is to make the devious route the most direct and to turn disadvantage to advantage. Thus, march by an indirect route and divert the enemy by enticing him with a bait. So doing, you may set out after he does and arrive at the battlefield before him. One able to do this shows the knowledge of the artifice of diversion.

Therefore, both advantage and danger are inherent in manoeuvring for an advantageous position. One who sets the entire army in motion with impediments to pursue an advantageous position will not attain it. If he abandons the camp and all the impediments to contend for advantage the stores will be lost. Thus, if one orders his men to make forced marches without armour, stopping neither day nor night, covering double the usual distance at a stretch, and doing a hundred *li* to wrest an advantage, it is probable that the commanders will be captured. The stronger men will arrive first and the feeble ones will struggle along behind; so, if this method is used, only one-tenth of the army will reach its destination. In a forced march of fifty *li*, the commander of the van will probably *fall*, but half the army will arrive. In a forced march of thirty *li*, just two-thirds will arrive. It follows that an army which lacks heavy equipment, fodder, food and stores will be lost.

One who is not acquainted with the designs of his neighbours should not enter into alliances with them. Those who do not know the conditions of mountains and forests, hazardous defiles, marshes and swamps, cannot conduct the march of an army. Those who do

not use local guides are unable to obtain the advantages of the ground. Now, war is based on deception. Move when it is advantageous and create changes in the situation by dispersal and concentration of forces. When campaigning, be swift as the wind; in leisurely marching, majestic as the forest; in raiding and plundering, be fierce as fire; in standing, firm as the mountains. When hiding, be as unfathomable as things behind the clouds; when moving, fall like a thunderbolt. When you plunder the country-

side, divide your forces. When you conquer territory, defend strategic points. Weigh the situation before you move. He who knows the artifice of diversion will be victorious. Such is the art of manoeuvring.

The Book of Military Administration says: ‘As the voice cannot be heard in battle, drums and gongs are used. As troops cannot see each other clearly in battle, flags and banners are used.’ Now, gongs and drums, banners and flags are used to unify the action of the troops. When the troops can be thus united, the brave cannot advance alone, nor can the cowardly withdraw. This is the art of directing large masses of troops. In night fighting, use many torches and drums, in day fighting, many banners and flags, in order to guide the sight and hearing of our troops.

Now, an army may be robbed of its spirit and its commander deprived of his confidence. At the beginning of a campaign, the spirits of soldiers are keen; after a certain period time, they flag, and in the later stage thoughts turn towards home. And therefore, those skilled in war avoid the enemy when his spirit is keen and attack him when it is sluggish and his soldiers homesick. This is

control of the moral factor. In good order, they await a disorderly enemy; in serenity, a clamorous one. This is control of the mental factor. Close to the field of battle, they await an enemy coming from afar; at rest, they await an exhausted enemy; with well—fed troops, they await hungry ones. This is control of the physical factor. They do not engage an enemy advancing with well—ordered banners nor one whose formations are in impressive array. This is control of the factor of changing circumstances.

Therefore, the art of employing troops is that when the enemy occupies high ground, do not confront him uphill, and when his back is resting on hills, do not make a frontal attack. When he pretends to flee, do not pursue. Do not attack troops whose spirits are keen. Do not swallow bait. Do not thwart an enemy who is returning homewards.

Leave a way of escape to a surrounded enemy, and do not press a desperate enemy too hard. Such is the art of employing troops.

CHAPTER 8

The Nine Variables

In general, the system of employing troops is that the commander receives his mandate from the sovereign to mobilize the people and assemble the army.

You should not encamp on grounds hard to approach. Unite with your allies on grounds intersected with highways. Do not linger on desolate ground. In enclosed ground, resort to stratagem. In death ground, fight a last-ditch battle.

There are some roads which must not be followed, some troops which must not be attacked, some cities which must not be assaulted, and some ground which should not be contested. There are also occasions when the commands of the sovereign need not

be obeyed. Therefore, a general thoroughly versed in the advantages of the nine variable factors knows how to employ troops. One who does not understand their advantages will not be able to use the terrain to his advantage even though he is well acquainted with it. In the direction of military operations, one who does not understand the tactics suitable to the nine variable situations will be unable to use his troops effectively, even if he understands the 'five advantages' [referring to the five situations mentioned at the beginning of this paragraph].

And for this reason, a wise general in his deliberations must consider both favourable and unfavourable factors. By taking into account the favourable factors, he makes his plan feasible; by taking into account the unfavourable, he may avoid possible disasters.

He who wants to subdue dukes in neighbouring states does so by inflicting injury upon them. He who wants to control them does so by keeping them constantly occupied, and he who makes them rush about does so by offering them ostensible advantages.

It is a doctrine of war not to assume the enemy will not come but rather to rely on one's readiness to meet him, and not to presume that he will not attack but rather to make oneself invincible.

There are five qualities which are fatal in the character of a general: if reckless, he can be killed; if cowardly, captured; if quick-tempered, he can be provoked to rage and make a fool of himself; if he has too delicate a sense of honour, he can be easily insulted; if he is of a compassionate nature, you can harass him.

Now these five traits of character are serious faults in a general and in military operations are calamitous. The ruin of the army and the death of the general are inevitable results of these shortcomings.

They must be deeply pondered.

CHAPTER 9

On the March

When an army takes up a position and confronts the enemy, it has to observe and judge the enemy situation. In doing so, it should pay attention to the following:

When crossing the mountains, be sure to stay close to valleys; when encamping, select high ground facing the sunny side; when high ground is occupied by the enemy, do not ascend to attack. So much for taking a position in mountains.

After crossing a river, you must move some distance away from it. When an advancing enemy crosses water, do not meet him in midstream. It is advantageous to allow half his force to cross and then strike. If you wish to give battle, do not confront your enemy near the water. Take a position on high ground facing the sun. Do not take a position at the lower reaches of the enemy. This relates to positions near a river.

Cross salt marshes speedily. Do not linger in them. If you encounter the enemy in the middle of a salt marsh, you must take a position close to grass and water with trees to your rear. This has to do with taking up a position in salt marshes.

On level ground, occupy a position which facilitates your action. With heights to your rear and right, the field of battle is to the front and the rear is safe. This is how to take up a position on level ground.

Generally, these are advantageous principles for encamping in the four situations named. By using them, the Yellow Emperor conquered his four neighbouring sovereigns. [Legend has it that the Yellow Emperor was the most ancient emperor in China; he reigned about five thousand years ago.]

In battle, all armies prefer high ground to low, and sunny places to shady. If an army occupies high ground, which is convenient

for living, it will not suffer from countless diseases, and this will spell victory. When you come to hills, dikes, or embankments, you must take a position on the sunny side. These are all advantageous methods, gained from the help the ground affords. When rain falls in the upper reaches of a river and foaming water descends, those who wish to ford must wait until the waters subside. Where there are precipitous torrents such as ‘heavenly wells’, ‘heavenly prisons’, ‘heavenly nets’, ‘heavenly traps’ and ‘heavenly cracks’ — you must march speedily away from them. Do not approach them. Keep a distance from them and draw the enemy towards them. Face them and cause the enemy to put his back to them. When, on the flanks of the army, there are dangerous defiles or ponds covered with aquatic grasses where reeds and rushes grow, or forested mountains with dense tangled undergrowth, you must carefully search them out, for these are places where ambushes are laid and spies are hidden.

When the enemy is nearby but remains calm, he is depending on a favourable position. When he challenges battle from afar, he wishes to lure you to advance; when he is on easy ground, he must be in an advantageous position. When the trees are seen to move, it means the enemy is advancing. When many screens have been placed in the undergrowth, it is for the purpose of deception. Birds rising in flight are a sign that the enemy is lying in ambush; when the wild animals are startled and flee, the enemy is trying to take you unawares.

Dust spurting upwards in high straight columns indicates the

approach of chariots. When it hangs low and is widespread, it betokens that infantry is approaching. When dust rises in scattered areas, the enemy is collecting and bringing in firewood; when there are numerous small patches which seem to come and go, he is encamping the army. When the enemy's envoys speak in humble terms, but the army continues preparations, that means it will advance. When their language is strong and the enemy pretentiously advances, these may be signs that the enemy will retreat. When light chariots first go out and take position on the flanks, the enemy is forming. When without a previous understanding the enemy asks for a truce, he must be plotting. When his troops march speedily and he parades his battle chariots, he is expecting to rendezvous with reinforcements. When half his force advances and half withdraws, he is attempting to decoy you. When his troops lean on their weapons, they are famished. When drawers of water drink before carrying it to camp, his troops are suffering from thirst. When the enemy sees an advantage but does not advance to seize it, he is fatigued. When birds gather above the enemies camp sites, they are unoccupied. When at night the enemy's camp is clamorous, it betokens nervousness.

When his troops are disorderly, the general has no prestige.

When his flags and banners are shifted about constantly, he is in disarray. If the officers are short-tempered, they are exhausted. When the enemy feeds grain to the horses and kills its cattle for food, and when his troops neither hang up their cooking pots nor return to their shelters, the enemy is desperate. When the troops continually gather in small groups and whisper together, the general has lost the confidence of the army. Too frequent rewards indicate that the general is at the end of his resources; too frequent punishments that he is in acute distress. If the officers at first treat the men violently and later are fearful of them, it shows supreme lack of intelligence. When the enemy's troops march up angrily and, although facing you, neither join battle for a long time nor leave,

the situation requires great vigilance and thorough investigation. In war, numbers alone confer no advantage. It is sufficient if you do not advance relying on sheer military power. If you estimate the enemy situation correctly and then concentrate your strength to overcome the enemy, there is no more to it than this. He who lacks foresight and underestimates his enemy will surely be captured by him.

If troops are punished before their loyalty is secured, they will be disobedient. If not obedient, it is difficult to employ them. If troops have become attached to you, but discipline cannot be enforced, you cannot employ them. Thus, command them with civility but keep them under control by iron discipline, and it may be said that victory is certain. If orders are consistently carried out to instruct the troops, they will be obedient. If orders are not consistently carried out to instruct them, they will be disobedient.

If orders are consistently trustworthy and carried out, it shows that the relationship of a commander with his troops is satisfactory.

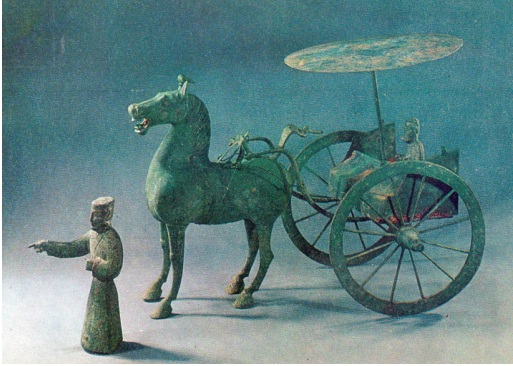
CHAPTER 10

Terrain

Ground may be classified according to its nature as accessible, entangling, temporizing, precipitous, distant, or having narrow passes. Ground which both we and the enemy can traverse with equal ease is called accessible. On such ground, he who first takes high sunny positions, and keeps his supply routes unimpeded, can fight advantageously. Ground easy to reach but difficult to get out of is called entangling. The nature of this ground is such that if the enemy is unprepared and you sally out, you may defeat him. If the enemy is prepared and you sally out, but do not win, and it is difficult, for you to return, it is unprofitable. Ground equally disadvantageous for both the enemy and ourselves to enter is called temporizing. The nature of this ground is such that although the enemy holds out a bait, I do not go forth but entice him by marching off. When I have drawn out half his force, I can strike him advantageously. If first occupy narrow passes, I must block the passes and await the enemy. If the enemy first occupies such ground and blocks the defiles, I should not attack him; if he does not block them completely, I may do so. On precipitous ground, I must take a position on the sunny heights and await the enemy. If he first occupies such ground, I march off, I do not attack him. When at a distance from an enemy of equal strength, it is difficult to provoke battle and unprofitable to engage him.

These are the principles relating to six different types of ground. It is the highest responsibility of the general to inquire into them with the utmost care.

There are six conditions in which troops fail. These are: flight, insubordination, collapse in disorder, distress, disorganization, and rout. None of these disasters can be attributed to natural causes, but to the fault of the general.

Other conditions being equal, if a force attacks one ten times its size, the result is flight. When soldiers are strong and officers weak, the army is insubordinate. When the officers are valiant and the soldiers ineffective, the result is collapse. When officers

are angry and insubordinate, and on encountering the enemy rush into battle with no understanding of the feasibility of engaging and without awaiting orders from the commander, the army is in distress. When the general is morally weak and without authority, when his instructions and guidance are not enlightened, when there are no consistent rules to guide the officers and men, and when the formations are slovenly, the result is disorganization. When a commander unable to estimate his enemy uses a small force to engage a large one, or weak troops to strike the strong, or when he fails to select shock troops for the van, the result is rout. When any of these six conditions prevails, the army is on the road to defeat. It is the highest responsibility of the general that he examine them carefully.

Conformation of the ground is of the greatest assistance in battle. Therefore, virtues of a superior general are to estimate the enemy situation, and to calculate distances and the degree of difficulty of the terrain so as to control victory. He who fights with full knowledge of these factors is certain to win; he who does not will surely be defeated. If the situation is one of victory, but the sovereign has issued orders not to engage, the general may decide to fight. If the situation is such that he cannot win, but the sovereign has issued orders to engage, he need not do so. And therefore,

the general who in advancing does not seek personal fame, and in retreating is not concerned with disgrace, but whose only purpose is to protect the country and promote the best interests of his sovereign, is the precious jewel of the state.

A general regards his men as infants who will march with him into the deepest valleys. He treats them as his own beloved sons and they will stand by him unto death. If a general indulges his men but is unable to employ them, if he loves them but cannot enforce his commands, if the men are disorderly and he is unable to control them, they may be compared to spoiled children, and are useless.

If I know that my troops are capable of striking the enemy, but do not know that he is invulnerable to attack, my chance of victory is but half. If I know that the enemy is vulnerable to attack, but do not know that my troops are incapable of striking him, my chance of victory is but half. If I know that the enemy can be attacked and that my troops are capable of attacking him, but do not realize that the conformation of the ground makes fighting impracticable, my chance of victory is but half. Therefore, when those experienced in war move, they are never bewildered; when they act, their resources are limitless. And therefore, I say: Know the enemy, know yourself, your victory will never be endangered. Know the ground, know the weather; your victory will then be complete.

CHAPTER 11

The Nine Varieties of Ground

In respect to the employment of troops, ground may be classified as dispersive, frontier, key, open, focal, serious, difficult, encircled, and desperate.

When a feudal lord fights in his own territory, he is in dispersive ground. When he makes but a shallow penetration into enemy territory, he is in frontier ground. Ground equally advantageous to occupy is key ground. Ground equally accessible is open. When a state is enclosed by three other states, its territory is focal. He who first gets control of it will gain the support of the majority of neighbouring states. When the army has penetrated deep into hostile territory, leaving far behind many enemy cities and towns, it is in serious ground. When the army traverses mountains, forests, or precipitous country, or marches through defiles, marshlands or swamps, or any place where the going is hard, it is in difficult ground. Ground to which access is constricted, where the way out is tortuous, and where a small enemy force can strike a larger one, is called encircled. Ground in which the army survives only if it fights with the courage of desperation is called desperate. And therefore, do not fight in dispersive ground; do not stop in the frontier borderlands.

Do not attack an enemy who occupies key ground first; in open ground, do not allow your formations to become separated and your communications to be blocked. In focal ground, ally with neighbouring states; in serious ground, gather in plunder. In difficult ground, press on; in encircled ground, devise stratagems; in desperate ground, fight courageously.

In ancient times, those described as skilled in war made it impossible for the enemy to unite his front and his rear, for his divisions both large and small to cooperate, for his good troops to

succour the poor, and for officers and men to support each other. When the enemy's forces were dispersed, they prevented him from assembling them; even when assembled, they threw him into disorder. They concentrated and moved when it was advantageous to do so; when not advantageous, they halted. Should one ask: 'How do I cope with a well-ordered enemy host about to attack me?' I reply: 'Seize something he cherishes and he will conform to your desires.' Speed is the essence of war. Take advantage of the enemy's unpreparedness, make your way by unexpected routes, and attack him where he has taken no precautions.

The general principles applicable to an invading force are that when you have penetrated deeply into hostile territory your army is united and the defender cannot overcome you. Plunder fertile country to supply your army with plentiful provisions. Pay heed to nourishing the troops; do not unnecessarily fatigue them. Unite them in spirit; conserve their strength. Make unfathomable plans for the movements of the army. Throw the troops into a position from which there is no escape, and even when faced with death they will not flee. For if prepared to die, what can they not achieve? Then officers and men together put forth their utmost efforts. In a desperate situation, they fear nothing; when there is no way out, they stand firm. Deep in a hostile land they are bound together, and there, where there is no alternative, they will engage the enemy in hand-to-hand combat. Thus, such troops need no encouragement to be vigilant. Without extorting their support, the general obtains it; without inviting their affection, he gains it; without demanding their discipline, he wins it. Prohibit superstitious doubts and do away with rumours; then nobody will flee even facing death. My officers have no surplus of wealth, but it is not because they disdain riches; they have no expectation of long life, but it is not because they dislike longevity. On the day the army is ordered to set out, the tears of those seated soak their garments — the tears of those reclining course down their cheeks. But throw them into a situation

where there is no escape and they will display the immortal courage of *Zhuan Zhu* and *Cao Kuei*. [*Zhuan Zhu* and *Cao Kuei* both lived in the Spring and Autumn Period, and were said to be brave warriors undaunted in the face of death.]

Now, the troops of those adept in war are used like the 'simultaneously responding snake' of Mount *Ch'ang*. When struck on the head, its tail attacks; when struck on the tail, its head attacks; when struck in the centre, both head and tail attack. Should one ask: "Can troops be made capable of such instantaneous coordination"? I reply: "They can". For, although the men of *Wu* and *Yüe* hate one another, if together in a boat tossed by the wind they would cooperate as the right hand does with the left. Thus, in order to prevent soldiers from fleeing, it is not sufficient to rely upon hobbled horses or buried chariot wheels. To achieve a uniform level of valour relies on a good military administration. And it is by proper use of the ground that both strong and weak forces are used to the best advantage. Thus, a skilful general conducts his army just as if he were leading a single man, willy-nilly, by the hand.

It is the business of a general to be serene and inscrutable, impartial and self-controlled. He should be capable of keeping his officers and men in ignorance of his plans. He changes his methods and alters his plans so that people have no knowledge of what he aims at. He alters his camp sites and marches by devious routes, and thus makes it impossible for others to anticipate his purpose. The business of a general is to kick away the ladder behind soldiers when they have climbed up a height. He leads the army deep into hostile territory and there releases the trigger. He bums his boats and smashes his cooking pots; he drives his men now in one direction, then in another, like a shepherd driving a flock of sheep, and no one knows where he is going. To assemble the army and throw it into a desperate position is the business of the general. To take different measures suited to the nine varieties of ground, to take aggressive or defensive tactics in accordance with different

situations, and to understand soldiers' psychological states under different circumstances, are matters that must be studied carefully by a general.

Generally, when invading hostile territory, the deeper one penetrates, the more cohesion it brings; penetrating only a short way causes dispersion. Therefore, in dispersive ground, I would unify the determination of the army. In frontier ground, I would keep my forces closely linked. In key ground, I would hasten into the enemy's rear. In open ground, I would pay strict attention to my defences. In focal ground, I would consolidate my alliances. In serious ground, I would ensure a continuous flow of provisions.

In difficult ground, I would march past the roads speedily. In encircled ground, I would block the points of access and egress. In desperate ground, I would make it evident that there is no chance of survival. For it is the nature of soldiers to resist when surrounded, to fight to the death when there is no al-

ternative, and when desperate to follow commands implicitly.

One ignorant of the plans of neighbouring states cannot make alliances with them; if ignorant of the conditions of mountains, forests, dangerous defiles, swamps and marshes, he cannot conduct the march of an army; if he fails to make use of native guides, he cannot gain the advantages of the ground. A general ignorant of even one of these nine varieties of ground is unfit to command the armies of a hegemonic king. Now, when a hegemonic king attacks a powerful state, he makes it impossible for the enemy to concentrate his troops. He overawes the enemy and prevents his allies from joining him.

It follows that there is no need to contend against powerful combinations, nor is there any need to foster the power of other states. He relies for the attainment of his aims on his ability to overawe his opponents. And so he can take the enemy's cities and overthrow the enemy's state. Bestow rewards without respect to customary practice; publish orders without respect to precedent. Thus, you may employ the entire army as you would one man. Set the troops to their tasks without imparting your designs; use them to gain advantage without revealing the dangers involved. Throw them into a perilous situation and they will survive; put them in desperate ground and they will live. For when the army is placed in such a situation, it can snatch victory from defeat. Now, the crux of military operations lies in the pretence of following the designs of the enemy; and once there is a loophole that can be used, concentrate your forces against the enemy. Thus, even marching from a distance of a thousand li, you can kill his general. This is called the ability to achieve one's aim in an artful and ingenious manner.

Therefore, when the time comes to execute the plan to attack, you should close the passes, rescind the passports, have no further intercourse with the enemy's envoys, and exhort the temple council to execute the plans. When the enemy presents an opportunity, speedily take advantage of it. Seize the place which the enemy val-

ues without making an appointment for battle with him. In executing the plan, you should change according to the enemy situation in order to win victory. Therefore, at first you should pretend to be as shy as a maiden. When the enemy gives you an opening, be swift as a hare and he will be unable to withstand you.

CHAPTER 12

Attack By Fire

There are five ways of attacking with fire. The first is to burn soldiers; the second, to burn provisions; the third, to burn equipment; the fourth, to burn arsenals; and the fifth, to burn the lines of transportation. To use fire, some medium must be relied upon. Equipment for setting fires must always be at hand. There are suitable times and appropriate days on which to raise fires. 'Times' means when the weather is scorching hot; 'days' means when the moon is in Sagittarius, *Ji, Bi, Yi, Zhen* constellations, for these are days of rising winds.

Now, in fire attacks, one must respond to the changing situation. When fire breaks out in the enemy's camp, immediately coordinate your action from without. But if the enemy troops remain calm, bide your time and do not attack at once. When the fire reaches its height, follow up if you can. If you cannot do so, wait. If you can raise fires outside the enemy camp, it is not necessary to wait until they are started inside. Set fires at suitable times. When fires are raised upwind, do not attack from downwind. When the wind blows during the day, it will die down at night. Now, the army must know the five different fire attack situations and wait for appropriate times.

Those who use fire to assist their attacks can achieve good results; those who use inundations produce a powerful effect. Water can isolate an enemy, but cannot destroy his supplies or equipment as fire can.

Now, to win battles and take your objectives but to fail to consolidate these achievements is ominous and may be described as a waste of time. And therefore, it is said that enlightened rulers must deliberate upon the plans to go to battle, and good generals carefully execute them. If not in the interests of the state, do not

act. If you cannot succeed, do not use troops. If you are not in danger, do not fight a war. A sovereign cannot launch a war because he is enraged, nor can a general fight a war because he is resentful. For while an angered man may again be happy, and a resentful man again be pleased, a state that has perished cannot be restored, nor can the dead be brought back to life. Therefore, the enlightened ruler is prudent and the good general is warned against rash action. Thus the state is kept secure and the army preserved.

CHAPTER 13

Use of Spies

Now, when an army of one hundred thousand is raised and dispatched on a distant campaign, the expenses borne by the people together with disbursements of the treasury will amount to a thousand pieces of gold daily. In addition, there will be continuous commotion both at home and abroad, people will be exhausted by the corvée of transport, and the farm work of seven hundred thousand households will be disrupted. [In ancient times, eight families comprised a community. When one family sent a man to the army, the remaining seven contributed to its support. Thus, when an army of one hundred thousand was raised, those unable to attend fully to their own ploughing and sowing amounted to seven hundred thousand households.]

Hostile armies confront each other for years in order to struggle for victory in a decisive battle; yet if one who begrudges rank, honours and a few hundred pieces of gold remains ignorant of his enemy's situation, he is completely unaware of the interest of the state and the people. Such a man is no general, no good assistant to his sovereign, and such a sovereign no master of victory. Now, the reason a brilliant sovereign and a wise general conquer the en-

emy whenever they move, and their achievements surpass those of ordinary men, is their foreknowledge of the enemy situation. This 'foreknowledge' cannot be elicited from spirits, nor from gods, nor by analogy with past events, nor by astrologic calculations. It must be obtained from men who know the enemy situation.

Now, there are five sorts of spies. These are native spies, internal spies, double spies, doomed spies, and surviving spies. When all these five types of spies are at work and their operations are clandestine, it is called the 'divine manipulation of threads' and is the treasure of a sovereign. Native spies are those from the enemy's country people whom we employ. Internal spies are enemy officials whom we employ. Double spies are enemy spies whom we employ. Doomed spies are those of our own spies who are deliberately given false information and told to report it to the enemy. Surviving spies are those who return from the enemy camp to report information.

Of all those in the army close to the commander, none is more intimate than the spies; of all rewards, none more liberal than those given to spies; of all matters, none is more confidential than those relating to spy operations. He who is not sage and wise, humane and just, cannot use spies. And he who is not delicate and subtle cannot get the truth out of them.

Delicate, indeed! Truly delicate! There is no place where espionage is not possible. If plans relating to spy operations are prematurely divulged, the agent and all those to whom he spoke of them should be put to death.

Generally, in the case of armies you wish to strike, cities you wish to attack, and people you wish to assassinate, it is necessary to find out the names of the garrison commander, the aides-de-camp, the ushers, gatekeepers and bodyguards. You must instruct your spies to ascertain these matters in minute detail. It is essential to seek out enemy spies who have come to conduct espionage against you and to bribe them to serve you. Give them instructions

and care for them. Thus, double spies are recruited and used. It is by means of the double spies that native and internal spies can be recruited and employed. And it is by this means that the doomed spies, armed with false information, can be sent to convey it to the enemy. It is by this means also that surviving spies can come back and give information as scheduled.

The sovereign must have full knowledge of the activities of the five sorts of spies. And the key is the skill to use the double spies. Therefore, it is mandatory that they be treated with the utmost liberality.

In old times, the rise of the *Shang* Dynasty was due to *Yi Zhi*, who had served under the *Xia* likewise, and the rise of the *Zhou* Dynasty was due to *Lu Ya*, who had served under the *Yin*. And therefore, only the enlightened sovereign and the wise general who are able to use the most intelligent people as spies can achieve great results. Spy operations are essential in war; upon them the army relies to make its every move.

სუენ ძ'-ის პერიოდის გენერლის ჩაცმულობა და იარაღის დეტალები
Uniform and armament details of Sun Zi period general.

თანამედროვე ქალაქი სუჭოუ, რომელიც გაზაფხულებისა და შემოდგომების, მებრძოლი სამეფოების ეპოქაში უ-ს სამეფოს დედაქალაქს წარმოადგენდა. აქ მოღვაწეობდა სუნ ძ'-ი. სურათზე: უ-ს სამეფოს დროს აშენებული ქალაქის კარიბჭე.

Modern city of Suzhou, which during the Autumn and Spring, Warring States Period was capital of the Wu Kingdom where Sun Zi was living.
On the photo: City gate built during kingdom reign.

არქეოლოგიური გათხრების შედეგად ცინ შ'ხუანგ-ის საფლავის
მისადგომებთან ნაპოვნი ჯარისკაცთა ტერაკოტის
ქანდაკეების დეტალები.

Details of terracotta warrior's figures found at the of Emperor
Qin Shi Huang's tomb.

არქეოლოგიური გათხრების შედეგად ნაპოვნი ბრინჯაოს ნაკეთობანი
Bronze items discovered at the archeological sites.

ძველი ჩინეთის უდიდესი მხედართმთავარი და სამხედრო თეორეტიკოსი. ძვ.წ. VI საუკუნე ლიან-ის (ცი-ს სამეფოს, ამჟამად შანგტუნგ-ის პროვინცია, ხუეიმინგ-ის მაზრა) მკვიდრი სუნ ძ-ი (სუნ უ)

Outstanding military theorist and army commander of ancient China, native of Liang (Qi Kingdom, at present Hui Min county of Shandong province), Sun Zi (Sun Wu), VI century B. C.

ბამბუკის შიშვებზე დაწერილი წიგნი „სუნ ძი-ი პინგ ფა“

Book „Sun Zi Ping Fa“ written on bamboo tablets

სუენ ძ'-ი

სამხედრო ხელოვნების შესახებ

საქართველო-ჩინეთის კულტურის ცენტრი „აბრეშუმის გზა“

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი 2009

გამომცემლობა „მერიდიანი“,
თბილისი, ალ. ყაზბეგის გამზ., №47.

 39-15-22

E-mail: info@meridianpub.com